

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU
Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Leena Jaakkola

KÖYHYYS LAPSEN KOKEMANA

Opinnäyteyö 2013

TIIVISTELMÄ

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

Sosiaalialan koulutusohjelma / ylempi AMK

Lasten ja nuorten hyvinvoinnin turvaaminen

JAAKKOLA, LEENA

Köyhyys lapsen kokemana

Opinnäytetyö

51 sivua + 3 liitesivua

Työn ohjaaja

Yliopettaja Minna Veistilä

Toimeksiantaja

Lapsilisä-Projekti

Toukokuu 2013

Avainsanat

köyhyys, lapsuus, kokemukset

Tämän opinnäytetyön tarkoituksena oli tutkia, miten lapsi kokee perheen köyhyyden. Tutkimuksen tavoitteena oli saada esille lasten ääni ja lasten ainutkertaiset kokemukset. Tutkimus toteutettiin yhteistyössä Lapsilisä-projektin kanssa. Lapsilisä-projekti toimii pääkaupunkiseudulla pienituloisten yksinhuoltajaperheiden tukena.

Tutkimuksessa käytettiin laadullisia tutkimusmenetelmiä. Aineisto kerättiin haastattelulla kolmea lasta. Opinnäytetyön lähestymistapa oli fenomenologis-hermeneuttinen. Siinä pyrittiin tulkitsemaan ja ymmärtämään lasten kokemuksille antamia merkityksiä.

Aineisto analysoitiin teemoittelemalla. Aineistosta nousi esille 7 teema-aluetta: köyhyyden määrittely, kokemukset köyhyydestä, köyhyyden vaikutukset, positiiviset kokemukset ja selviytymiskeinot sekä toimenpiteet köyhyyden vähentämiseksi. Aineistossa kerättiin myös tarinoita köyhyyden kokemuksista.

Aineistosta kävi ilmi, että köyhyyden kokemuksella on ollut merkitystä lasten elämään. Köyhyys on lasten elämässä vaikuttanut muun muassa vapaa-ajan toimintaan. Lapsilla ei ollut yhtä paljon rahaa käytettävissä kuin kaverilla. Tämän takia he eivät aina päässeet esimerkiksi elokuviin kavereiden kanssa. Vaatteiden hankinta nousi myös tärkeään rooliin, uusia vaatteita ei voinut ostaa yhtä usein kuin ikätoverit. Köyhyys on opettanut lapsille jakamisen taitoa ja erilaisuuden hyväksymistä. Lapset ovat jonkin verran käyttäneet säästämistä selviytymiskeinona.

ABSTRACT

KYMENLAAKSON AMMATTIKORKEAKOULU

University of Applied Sciences

Social Services

JAAKKOLA, LEENA

Master's Thesis

Supervisor

Commissioned by

March 2013

Keywords

Poverty Experienced by Children

51 pages + 3 pages of appendices

Minna Veistilä, Principal Lecturer

Lapsilisä-project

poverty, childhood, experiences

The purpose of this thesis was to study how children experience living in poverty. The aim was to promote children's voice and their unique experiences. The study was carried out in co-operation with the Lapsilisä-project. The Lapsilisä-project is run in the Helsinki metropolitan area to support low-income single-parent families.

This study applies a qualitative research method. The material was gathered by interviewing three children. The approach of the study was phenomenological-hermeneutic. It aims to interpret and understand the meanings that the children give to their experiences.

The material was analysed thematically. Seven theme areas emerged: the definition of poverty, experiences of poverty, influences of poverty, positive experiences and coping mechanisms as well as measures to diminish poverty. The material also includes stories of experiencing poverty.

The study shows that experiencing poverty has had an effect on the children's lives. Among other things, poverty has affected their leisure-time activities. The children had less money than their friends. Thus they could not, for example, always go to the cinema with friends. Buying new clothes also played an important part in their lives, because they could not buy new clothes as often as their peers. Poverty has taught them to share things and to accept diversity. To some extent, the children have used saving as a coping mechanism.

SISÄLLYS

TIIVISTELMÄ

ABSTRACT

1	JOHDANTO	6
2	LAPSILISÄ-PROJEKTI	7
3	TEOREETTINEN VIITEKEHYS	8
3.1	Lapsuus käsitteenä	8
3.2	Lapsiköyhyys	9
3.3	Lapsiköyhyyden mittaaminen	10
3.4	Lapsiköyhyyden syitä	11
3.4.1	Vanhemman työttömyys	11
3.4.2	Työstä saatujen tulojen riittämättömyys	11
3.4.3	Koulutus	12
3.4.4	Sosiaaliturvan ostovoiman jälkeenjääneisyys	12
3.4.5	Yksinhuoltajuus ja sukupuoli	13
3.4.6	Perheen koko ja rakenne	13
3.5	Lapsiköyhyyden vaikutuksia	13
3.5.1	Osallistumismahdollisuudet	15
3.5.2	Kaverisuhteiden ja rahan merkitys	16
3.5.3	Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta	18
3.5.4	Huoli jaksamisesta vanhempana	19
4	LAPSUUDENTUTKIMUS	19
4.1	Lapsuudentutkimus	19
4.2	Lasten tutkimuksen etiikka	21
5	TUTKIMUKSEN METODOLOGIA	23
5.1	Laadullinen tutkimus	23
5.2	Haastattelu tutkimusmenetelmänä	23
5.2.1	Teemahaastattelu	23
5.2.2	Lasten haastattelu	24

5.3	Narratiivisuus	25
5.4	Kokemuksen tutkiminen	27
5.4.1	Tutkija kokemuksen tutkijana	27
5.4.2	Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa	28
6	TUTKIMUSONGELMA, METODIT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS	31
6.1	Tutkimusongelma	31
6.2	Tutkimusryhmä	31
6.3	Aineiston analyysimenetelmä	32
6.4	Käytännön toteutus	33
7	TUTKIMUSTULOKSET	35
7.1	Käsitteen määrittely	35
7.2	Kokemukset köyhyydestä	35
7.3	Köyhyyden vaikutukset lasten elämään	36
7.4	Köyhyyden vaikutukset perheen elämään	37
7.5	Positiiviset kokemukset ja selviytymiskeinot	38
7.6	Tarinat	39
7.7	Toimenpiteet	39
7.8	Haaveet	40
8	JOHTOPÄÄTÖKSET	40
9	POHDINTA	44
	LÄHTEET	48
	LIITTEET	
	Liite 1. Haastattelukysymykset	
	Liite 2. Lupa haastatteluiden tekemiseen	
	Liite 3. Lupa vanhemmilta	

1 JOHDANTO

Miten perheen köyhyys vaikuttaa lapsen elämään? Halusin paneutua tähän kysymykseen tarkemmin opinnäytetyössäni. Tarkastelen köyhyyttä lasten näkökulmasta ja heidän kokemusmaailmastaan käsin. Köyhyys on nostettu usein esille viimeaikaisessa yhteiskunnallisessa keskustelussa. Suurin huomio keskusteluissa kohdistuu kuitenkin yleensä aikuisten näkemyksiin ja kokemuksiin. Omassa työssäni sosiaalialalla olen ollut aina kiinnostunut lasten äänen kuulemisesta sekä lasten osallisuuden vahvistamisesta heitä koskevissa asioissa. Lapsen kokemusta ei voi kertoa kukaan muu kuin lapsi itse.

Köyhien perheiden arkea on tutkittu Suomessa yhä melko vähän, vaikka yleinen huoli lapsiperheiden hyvinvoinnista nousi esille jo 1990-luvun laman myötä (Roivainen & Jalonen 2012, 152). Lapsiköyhyyden tutkiminen alkoi kiinnostaa minua, koska siitä ei ollut saatavilla kovin paljon tutkimuksellista tietoa lapsen näkökulmasta. Aihe on kuitenkin ajankohtainen. Halusin myös haastaa itseni ja perehtyä aiheeseen, jota en ollut aiemmin pohtinut kovin syvällisesti. Koin uuden oppimisen tärkeänä osana tämän opinnäytetyön tekemistä.

Suomessa Mannerheimin Lastensuojeluliitto (2010) ja Hakovirta & Rantalaiho (2012) ovat julkaisseet tutkimukset koskien lasten köyhyyden kokemuksia. Perehtyessäni lapsiköyhyyteen huomasin, että tämä asia koskee laajaa joukkoa Suomessa. Tiesin toki Suomessa olevan lapsiköyhyyttä, mutta huomasin vasta aiheeseen tutustuessani sen laajuuden sekä monitasoiset vaikutukset. Mielestäni sosiaalityössä on tärkeää nostaa esille lapsiköyhyyden teemaa ja haluan olla tämän tutkimuksen kautta omalta osaltani tuomassa tätä tärkeää aihetta esille.

Tarkastelukulma työssäni on kokemuksellinen, enkä näin ollen tavoittele yleistettävää tai tilastollista kuvaa lapsiköyhyyden vaikutuksista. Haluan nostaa esille lasten äänen, jolla kuvaan lasten omaa kokemusta ja heidän antamiaan merkityksiä köyhyyden vaikutuksista heidän elämässään.

Opinnäytetyö on tehty yhteistyössä Pienperheyhdistyksen Lapsilisä-projektin kanssa. Projekti toimii pääkaupunkiseudulla ja sen tavoitteena on tukea pienituloisia yksinhuoltajaperheitä. Lapsilisä-projekti pyrkii myös tekemään näkyväksi lapsiperheköyhyyttä ja nostaa asiaa esille yhteiskunnallisessa keskustelussa. Projektin kautta

sain tutkimukseeni kolme haastateltavaa lasta. Tutkimuksen toteutin teemahaastatteluna.

Tämä opinnäytetyö kiinnittyy lapsuudentutkimuksen kenttään. Lapsuudentutkimus on monitieteinen yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksen alue, jonka keskeinen pyrkimys on lasten ymmärtäminen yhteiskuntiansa ja yhteisöjensä jäsenenä ja toimijoina sekä lapsuuden ymmärtäminen osana yhteiskuntaa, sen rakenteita ja kulttuuria (Alanen 2009, 9).

Tutkimuksessa käsitellään teoreettista viitekehystä lapsiköyhyydestä. On tärkeä tietää mistä puhutaan, kun puhutaan lapsiköyhyydestä. Koin tärkeäksi myös lapsuudentutkimukseen paneutumisen, ennekuin lähdin tekemään haastatteluja. Lapsuudentutkimuksen tarkastelu ja eettinen pohdinta on siis tärkeä osa työtäni. Tuon esille myös kokemuksen tutkimisen näkökulmaa. Mielestäni on tärkeää pohtia, miten on mahdollista tutkia toisen kokemusta. Tutkimusasetelma nojaa fenomenologis-hermeneuttiseen ajattelutapaan, jossa nostetaan esille ihmisen kokemus- ja merkitysmailma sekä niiden tulkitseminen. Olen pyrkinyt pohtimaan tutkimuksen tekemistä monesta näkökulmasta. Tämä on ollut itselleni tärkeää pohdintaa, koska tällaisen tutkimuksen tekeminen on ollut itselleni uutta.

2 LAPSILISÄ-PROJEKTI

Opinnäytetyö on toteutettu yhdessä pääkaupunkiseudulla toimivan Lapsilisä-projektin kanssa. Lapsilisä-projekti toimii Pienperheyhdistys ry:n alaisuudessa. Pienperheyhdistys ry on yksinhuoltajien vuonna 1968 perustama, uskonnollisesti ja poliittisesti sitoutumaton kansalaisjärjestö, joka edistää lasten aseman parantamista ja tasa-arvoisen lapsuuden toteutumista. Pienperheyhdistyksen perustehtävä on lasten hyvinvoinnin turvaaminen kehittämällä ennaltaehkäisevää lastensuojelutyötä, tarjoamalla lapsiperheille mahdollisuuksia vertaistukeen ja yhteiseen toimintaan sekä edistämällä eri perhemuotojen tasavertaisuutta. (Pienperheyhdistyksen vuosikertomus 2011, 2.)

Pienperheyhdistys järjestää yhden vanhemman perheille monenlaista vertaistoimintaa ja mahdollisuuksia virkistäytymiseen yhdessä muiden, samassa elämäntilanteessa elävien perheiden kanssa. Vertaistoiminnan päämääränä on keskinäisen tuen, uusien näkökulmien ja yhteisen kasvuprosessin tarjoaminen. Ryhmässä voi tulla kuulluksi ja ymmärretyksi ongelmineen. (Pienperheyhdistyksen vuosikertomus 2011, 4.)

Lapsilisä-projekti on kolmevuotinen hanke (2010-2013), jossa etsitään keinoja vaikuttaa pienituloisten yksivanhempaisten perheiden tilanteeseen yhdessä perheiden kanssa. Perheen omia voimavaroja vahvistetaan ryhmä-, harrastus- ja vaikuttamistoiminnan kautta. Lapsilisä-projektin tavoitteena on tehdä näkyväksi kokemuksia pienituloisuudesta sekä vaikuttaa perhepolitiikkaan niin, että yksivanhempaisten perheiden haasteelliset olosuhteet otetaan huomioon päätöksenteossa. Lapsilisä-projekti järjestää ryhmätoimintaa sekä vanhemmille että lapsille. (Pienperheyhdistyksen vuosikertomus 2011, 20.)

Lapsilisä-projekti sopi hyvin yhteistyökumppaniksi tähän opinnäytetyöhön. Heidän kauttaan löytyi haastatteluun sopivia lapsia. Opinnäytetyön tavoitteena on tuoda esille lasten kokemuksia köyhyydestä. Tämä oli myös Lapsilisä-projektin yksi tavoitteista.

3 TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 Lapsuus käsitteenä

Ihminen syntyy osapuilleen samanlaisena kuin tuhansia vuosia sitten. Lapsuus on jokaisella ensimmäinen elämänvaihe, jolloin biologinen, psykologinen ja sosiaalinen kehitys on nopeaa ja perustavaa. Lapsuus on yksilöllinen ilmiö, henkilökohtaisten suhteiden ja tapahtumien kokemuksellinen mosaiikki, jonka hahmotus riippuu myös siitä, miten elämästä kerrotaan. Suhteet itseen, muihin ja maailmaan rakentuvat ihmisten välisessä vuorovaikutuksessa, johon vaikuttavat perheinstituutio, sukupolvien väliset suhteet ja vertaissuhteet. Lapsuus on lasten iässä olevien ihmisten konkreettisesti näkyvillä olevaa elämää. (Bardy 2011, 18.)

Lapsuus on myös yhteiskunnallinen ilmiö. Lapsuus määritetään suhteessa aikuisuuteen, ja päinvastoin aikuiset ovat suhteessa lapsiin. Rajat voivat olla liukuvia tai jyrkkiä, ja eri aikoina ja eri kulttuureissa lapsuuden kesto on vaihdellut paljon. Sukupuoli ja sosiaalinen asema määrittävät edelleen lasten mahdollisia todellisuuksia, eriasteisesti eri puolella maailmaa. Käsitykset lapsuudesta ja sen arvosta vaihtelevat kulttuurista ja aikakaudesta riippuen; niihin vaikuttavat käsitykset myös siitä, millaista aikuista kulloinkin yhteiskunnassa tarvitaan tai pidetään arvossa. (Bardy 2011, 18.)

Nykypäivän lapsuuden erityispiirteenä on lapsuuden ajan institutionalisoituminen erilaisiin ajallisiin jaksoihin ja paikkoihin, kuten aika perheessä, aika päivähoitossa ja

koulussa. Lapsuuden institutionalisaatiokehityksen myötä lapsuuden on ymmärretty liittyvän yhä enenevässä määrin yhteiskunnan osaksi, eikä yhteiskunnan ulkopuoliseksi odotusajaksi. Lapsuus ja lapset on alettu nähdä yhteiskunnan osana ja heidän elinolosuhteitaan katsotaan määrittävän samanlaiset yhteiskunnalliset suhteet kuin aikuisillakin (Vikman 2007, 17.)

Modernin lapsuuden institutionaalisen rakennelman myötä lapsuudelle on todellakin tullut uusi yhteiskunnallinen merkitys. ”Lapsen vuosisadan” (1900-luku) kuluessa lapsuus on maailman ns. kehittyneissä maissa opittu ymmärtämään elämäntavan alkuvaiheena, jolloin pienet ihmiset ensin perheen ja myöhemmin päivähoiton ja koulun suojissa, tarpeitaan vastaavan suojelun, hoidon, kasvatuksen ja ohjauksen turvin vähitellen siirtyvät kohti edessä olevaa päämäärää, aikuisuutta, ja sen oikeuksia, vastuita ja velvollisuuksia. Lapsuus ymmärretään yksilön kasvun, kehityksen ja yhteiskuntaelämään harjaantumisen vaiheeksi, ja lasten yhteiskunnallinen noviisi oikeuttaa sen, että he ovat aikuisen ja yhteiskunnan suojelun, kasvatuksen ja valvonnan kohteina. Näille tahoille lapsuus puolestaan määrittää vastaavat velvollisuudet valvoa, suojella, hoitaa ja kasvattaa. Näin rakentui modernin maailman sukupolvijärjestys ja lapsuus sen tarkkamerkityksisenä osana. (Alanen 2009, 14.)

3.2 Lapsiköyhyys

Köyhyys voidaan jaotella absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen. Absoluuttisella köyhyydellä tarkoitetaan riittämättömiä resursseja turvata terveelliselle elämälle välttämättömät inhimilliset perustarpeet, kuten ruoka, vaatetus ja asuminen. Suhteellinen köyhyys määritellään kykenemättömyydeksi osallistua yhteiskunnassa yleisesti odotettuun elämäntapaan ja saavuttaa minimiksi katsottu elintaso taloudellisten resurssien puutteen vuoksi. (Moisio 2008, 256.) Euroopan unionin kansalaisista noin joka kuudes, 80 miljoonaa ihmistä, elää köyhyysrajan alapuolella. Suomessa köyhiin tai köyhyysuhan alaisiin ihmisiin kuuluu noin 13 prosenttia väestöstä. (Koho 2010, 8.)

Lapsiperheiden köyhyysriski on kasvanut nopeasti 1990-luvun laman jälkeen. Vuonna 1995 lapsiköyhyys Suomessa oli viisi prosenttia mutta se lähes kolminkertaistui (13 prosenttiin) vuoteen 2007 tultaessa. Vastaavalla ajanjaksolla yksinhuoltajien köyhyysriski oli kasvanut kahdeksasta 27 prosenttiin. Suomen tilanne ei kasvaneista köyhyysriskeistä huolimatta kansainvälisissä vertailuissa ole vielä nytkään hälyttävän huono. Pulmallista sen sijaan on köyhyyden nopea lisääntyminen. Keskeinen yhteiskuntapo-

liittinen haaste on, miten tuo suunta saadaan käännettyä. (Hämäläinen & Kangas 2010, 17.)

Miksi lapsiköyhyyttä on syytä tutkia? Ylipäättään pienituloisuuden kehitystä ja siihen vaikuttavia tekijöitä on syytä tutkia. Lapset ja lapsiperheet ovat tärkeä sosiaalipolitiikan kohderyhmä. Lapsiköyhyys on kuitenkin eettisestä syystä erityisasemassa. Lapsi on köyhä, koska hän asuu pienituloisessa kotitaloudessa useimmiten köyhien vanhempien (tai yksinhuoltajakotitaloudessa köyhän vanhemman) kanssa. Yksikään lapsi ei ole vanhempiaan valinnut, joten lapset ovat pienituloisia aina vailla omaa syytään. Täten lapsen köyhyyttä on varsin vaikea hyväksyä moraalisesti. (Jäntti 2010, 62.)

Jäntin (2010, 62.) mielestä lapsen köyhyys on myös siitä syystä potentiaalisesti ongelmallista, että vanhemman pienituloisuus saattaa aiheuttaa köyhyyden lisääntymistä lapsen aikuistuttua. Tässä kohtaa on tosin tärkeätä korostaa, että vaikka vanhempien ja lasten tulot ovat - Suomessakin - positiivisesti korreloituneita, on varsin vaikeaa tietää, missä määrin korrelaatio heijastaa kausaalista syy-seuraussuhdetta. Ei siis ole varmaa, että, että vanhemman pienituloisuus esimerkiksi vanhemman köyhyyden kokemuksen kautta aiheuttaa pienituloisuutta. On toisaalta syytä pitää mielessä tämä riski, kuten myös se, että ei ole mitään evidenssiä, joka viittaisi siihen, että köyhyyden kokemus lapsena edistäisi taloudellisia ponnisteluja lapsen aikuistuttua.

3.3 Lapsiköyhyyden mittaaminen

EU:ssa on sovittu yhtenäinen lapsiköyhyyden määritelmä. Sen mukaan perhe ja lapsi on köyhä, jos hänen kotitaloutensa kulutusyksikköä kohden käytettävissä olevat tulot ovat alle köyhyysrajan. Tässä käytetään EU:ssa vakiintunutta 60:tta prosenttia käytettävistä olevien tulojen mediaanista. (Jäntti 2010, 66.)

Tulojen käyttäminen on köyhyyden mittaamisen perusteena on yleinen lähestymistapa. Tulojen mittaaminen on verrattain helppoa ja siitä löytyy helposti tietoa. Tuloihin perustuva mittaus kuitenkin jättää monet olennaiset pienituloisuuteen liittyvät seikat vaille huomiota. Mutta köyhyyden subjektiivinen kokemus, joka juuri lasten kohdalla voisi olla tärkeätä tietoa, jää tällaisessa kvantitatiivisessa tarkastelussa vähäiselle huomiolle. (Jäntti 2010, 66.)

Myös Moisio (2008, 257-258.) pohtii köyhyyden mittaamisen haasteita. Käytännössä on mahdotonta määritellä tyhjentävästi ja mitata luotettavasti kaikki resurssit sekä tarpeet, jotka näillä resursseilla tulisi tyydyttää. Moisio mukaan köyhyyttä olisi hyvä tarkastella tulojen lisäksi myös elinolojen ja subjektiivisten kokemusten kautta.

Tässä opinnäytetyössä käytän subjektiivista kokemusta köyhyyden mittarina. Vanhempien tarkoilla tuloilla ei ole merkitystä, vaan lapsen oma kokemus riittää köyhyyttä määritteleväksi mittariksi.

3.4 Lapsiköyhyyden syitä

Lapsiperheiden taloudellista tilannetta huonontavat muun muassa työttömyys, pienet palkat sekä määräaikaisten vuoro- ja sesonkityöt (Törrönen 2010, 38). Osaltaan lapsiperheiden pienituloisuutta selittää pitkän koulutuksen, perhevapaiden ja epävakaan työmarkkinasuhteen yhdistelmä. Se on tuottanut suuren joukon pelkän vähimmäispäivärahan varassa eläviä äitiys- ja vanhempainvapaalla olevia. (Salmi, Sauli & Lammi-Tastula 2009, 83.)

3.4.1 Vanhemman työttömyys

Kun perheen kokonaistuloista suurin osa koostuu erilaisista tulonsiirroista, on lapsen köyhyysriski suuri. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa). Joka kolmannen köyhyysrajan alittaneen lapsen taloudessa ei vuonna 2007 ollut työssäkäyviä aikuisia. Mikäli taloudessa ei ole työllisiä, lapsen köyhyysriski (77%) oli moninkertainen verrattuna lapsen köyhyysriskiin, jos hänen molemmat vanhempansa olivat työllisiä (4%). (Salmi ym. 2009, 84.)

Lapsiperheiden köyhyyden lisääntyminen liittyy myös sukupolvien välisen tulonjaon muutokseen. Nuorten aikuisten eli tyypillisten pikkulapsien vanhempien osuus alemmissa tuloluokissa on kasvanut selvästi muun muassa työmarkkinoille kiinnittymisen vaikeuksien vuoksi. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

3.4.2 Työstä saatujen tulojen riittämättömyys

Vaikka työ yleensä onkin paras suoja köyhyyttä vastaan, voi työtä tekevään vanhemman perhe olla silti köyhä. Syynä tähän voi olla esimerkiksi se, ettei työstä saatava

palkka riittää perheen kulujen kattamiseen. Lapsiperheessä tulojen hankkimiseen osallistuu vain osa perheenjäsenistä, mutta ansaittuja tuloja käyttävät kaikki. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

Työssä käyminen on 1990-laman jälkeen yleistynyt sekä köyhissä että lapsiperheissä. Vuonna 2007 joka toisessa köyhässä lapsiperheessä oli vähintään yksi työssäkäyvä perheenjäsen. Työpanoksen kasvusta huolimatta työssäkäyvien perheiden köyhyysriski kolminkertaistui vuonna 2007. (Salmi ym. 2009, 84.)

3.4.3 Koulutus

Koulutus vaikuttaa menestykseen työmarkkinoilla ja sitä kautta tuloihin. Kun perheen eniten tienaavan aikuisen koulutus on peruskoulutus, on lapsen köyhyysriski nelinkertainen korkea-asteen koulutuksen saaneiden vanhempien lapsiin verrattuna. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

Säännöllistä työtä ei ole aina saatavilla pätkä- ja osa-aikatöiden epävarmassa maailmassa. Korkeakaan koulutus ei aina suojaa perhettä köyhyydeltä, vaan pienituloisuus voi koetella myös korkeasti koulutettua. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

3.4.4 Sosiaaliturvan ostovoiman jälkeenjääneisyys

Keskeiset lapsiperheille suunnatut tulonsiirrot kuten lapsilisä, vanhempainpäiväraha ja kotihoidontuki ovat jääneet ostovoimaltaan jälkeen yleisestä hintojen- ja ansiotulojen noususta (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa). Ansio- ja tulonsiirtojen kehitys on 1990-luvun puolivälin jälkeen kulkenut eri suuntiin. Ansiotulot ovat reaalisesti nousseet, tulonsiirtojen ostovoima on pysynyt keskimäärin ennallaan. Kuilu ansiotulojen saavien ja tulonsiirtojen varassa olevien välillä on kasvanut jyrkästi. (Salmi ym. 2009, 84.)

Erityisesti pikkulapsivaiheessa sosiaaliturvalla on usein merkittävä rooli perheen menojen kattamisessa. Mitä vähäisempää ovat perheen muut tulot, painottuu tulonsiirtojen merkitys perheen taloudelle. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

3.4.5 Yksinhuoltajuus ja sukupuoli

Pienituloisuus on todennäköisempää, jos lapsi asuu yksinhuoltajataloudessa. Verrattuna 1990-luvun alkuun köyhyyden lisääntyminen on ollut jyrkintä juuri yksinhuoltajaperheissä: yksinhuoltajan lasten köyhyysaste kolminkertaistui vuosina 1995-2007. Köyhyysrajan alittaneista lapsista 29% oli yksinhuoltajan lapsia vuonna 2007. (Salmi ym. 2009, 85.)

Pienituloisuus liittyy myös perheen pääasiallisen huoltajan sukupuoleen. Valtaosa yksinhuoltajista on naisia. Joka kolmannen köyhyysrajan alittaneen lapsen huoltaja oli yksinhuoltajaäiti. Kahden huoltajan perheissä nainen oli päätulonsaajan asemassa sitä todennäköisemmin, mitä pienituloisempi mitä perhe on. (Salmi ym. 2009, 86.)

3.4.6 Perheen koko ja rakenne

Lasten ikä sekä perheen koko ja rakenne vaikuttavat siihen, kuinka todennäköisesti perheen tulot jäävät köyhyysrajan alapuolelle. Köyhyysriski on korkea perheissä, joissa lapset ovat pieniä ja köyhyysrajan alla elävistä lapsista joka viides onkin alle kolmevuotias. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

Pienituloisuus on myös todennäköisempää suurissa perheissä. Lähes joka toinen köyhyysrajan alittanut lapsi kuului perheeseen, jossa on vähintään kolme lasta. Monilapsisista perheistä 22 prosenttia elää köyhyysrajan alapuolella. (Salmi ym. 2009, 85.)

Kahden huoltajan perheessä toimeentulo paranee pikkulapsivaiheen jälkeen yleensä nopeasti, kun molemmat vanhemmista voivat osallistua työmarkkinoille. Yksinhuoltajaperheiden köyhyysriski alkaa madaltua vasta lasten tullessa kouluikänsä. (Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa)

3.5 Lapsiköyhyyden vaikutuksia

Köyhyyden vaikutuksista lasten elämään on tehty Suomessa kaksi laajempaa tutkimusta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto (MLL) julkaisi 2010 tutkimuksen ”Nuorten kokemuksia perheen taloudellisesta tilanteesta”. Hakovirta & Rantalaiho julkaisivat 2012 lasten köyhyyden kokemuksista tutkimuksen ”Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa”. Käytän näitä tutkimuksia tässä teoriaosuudessa.

1990-luvun laman kokemukset osoittavat, että lapsiperheiden taloudellisilla ongelmilla on kauaskantoisia seurauksia. Varsinkin pitkäaikaiset ja tai toistuvat taloudelliset vaikeudet luovat epävarmuuden tilan, joka syö vanhempien fyysisiä ja psyykkisiä voimia, rasittaa heidän keskinäistä suhdettaan ja heikentää heidän mahdollisuuksiaan luoda lapsilleen hyvät kasvuedellytykset. (Lammi-Tastula & Saari 2010, 211.)

Köyhyyden seurauksista lasten elämässä on niukasti tutkimustietoa. HYPAlapsiperhekyselyssä lapsiperheiden vanhempien arviot lastensa hyvinvoinnin eri puolia vaihtelivat jonkin verran sen mukaan, mitä vanhemmat kertoivat toimeentulostaan. Ne vanhemmat, jotka sanoivat perheen tulojen riittävän helposti tai melko helposti menoihin, arvioivat hieman muita positiivisemmin myös nuorimman lastensa hyvinvointia. Hyvin tai kohtuullisesti toimeentulevat vanhemmat katsoivat muita useammin, että heidän nuorin lapsensa syö riittävästi terveellistä ruokaa sekä liikkuu ja ulkoilee riittävästi. Lisäksi he kertoivat heikommin toimeentulevia vanhempia useammin, että lapsi on tyytyväinen elämäänsä, kertoo iloistaan ja suruistaan vanhemmilleen sekä pyytää tarvittaessa vanhempien apua. Helpomman toimeentulon perheissä lasten kerrottiin myös noudattavan yleisemmin vanhempien ohjeita tai pyyntöjä kuin niissä perheissä, joissa toimeentulo koettiin hankalammaksi. Sen sijaan psykofyysisen tai sosiaalisen hyvinvoinnin alueella ei ollut eroja toimeentulokokemuksen mukaan: vanhempien näkemykset lasten vatsakivuista, päänsärystä tai yksinäisyydestä eivät olleet yhteydessä rahan riittämiseen. (Salmi ym. 2009, 89.)

Vanhempien arviot lapsen hyvinvoinnista olivat hieman heikommat perheissä, joissa talous on tiukoilla, vaikkakaan erot eivät olleet suuria. Ne ovat kuitenkin systemaattisesti samansuuntaisia yhtäältä terveellisen ruokailun ja riittävän liikunnan, toisaalta lapsen tyytyväisyyden sekä lapsen ja vanhempien välisen kommunikaation osalta. Onko niin, että taloushuolien kanssa kamppailevien vanhempien voimavarat eivät riitä lapsen hyvinvoinnista huolehtimiseen ja vuorovaikutukseen lapsen kanssa samassa määrin kuin paremmassa taloudellisessa tilanteessa olevissa perheissä? (Salmi ym. 2009, 90.)

Taloudellinen eriarvoisuus, vaikka lapset eivät sitä suoraan mainitsisikaan, on läsnä arjessa monin eri tavoin sekä konkreettisesti materiaalisina eroina että tunnetasolla. Lasten erilaiset kulutusmahdollisuudet tuovat usein näkyvästi esille lasten välillä vallitsevia taloudellisia eroja. Kuluttamisen kautta lapset kohtaavat jatkuvasti arjen tilan-

teita, joissa heidän pitää ottaa kantaa kuluttamisen merkitykseen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114.)

3.5.1 Osallistumismahdollisuudet

Lasten erilaiset kulutusresurssit tuottavat eriarvoisuutta, joka voi määrittää lapset sosiaalisen aseman ja osallisuuden. Erityisesti tämä tulee esille lasten tärkeissä vertaisryhmissä ja kaverisuhteissa. Tavaroiden arvo ja merkitys määräytyy sosiaalisessa vertailussa, jota tehdään sekä suhteessa muihin – niihin joilla on enemmän ja niihin joilla on vähemmän kuin itsellä – mutta myös suhteessa esimerkiksi median luomaan kuvaan samanikäisten lasten normaalista kuluttamisesta. Jos lapsen perheen taloudelliset resurssit ovat niukat, voi tämä rajoittaa lapsen sosiaalisia toimintamahdollisuuksia. Tämä voi vaikuttaa lasten väliseen yhteenkuuluvuuden tunteeseen. Lasten vertaissuhteiden muodostumisessa yhteiset intressit, esimerkiksi harrastukset, ovat tärkeitä. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 114.)

Taloudellinen eriarvoisuus ja niukkuus johtavat herkästi laajempaan eriarvoistumiseen mahdollisuuksien kaventuessa. Köyhien lasten sosiaaliset suhteet voivat heiketä, jos heillä ei ole varaa esimerkiksi osallistua luokkaretkiin tai muihin yhteisiin menoihin ja harrastuksiin tai järjestää syntymäpäiväkutsuja. (Bardy 2009, 237.)

Lasten menot, varsinkin harrastusmenot ovat lapsiperheissä yleensä viimeisimpiä säästökohteita. Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyyn vastanneet nuoret olivat kuitenkin joutuneet tinkimään harrastuksistaan perheen taloudellisten vaikeuksien vuoksi. Joka kymmenes vastanneista nuorista joutui lopettamaan harrastuksensa perheen taloudellisen tilanteen vuoksi. Useampi, kuin joka viides, ei voinut aloittaa jotakin haluamaansa harrastusta. (MLL 2010, 3.)

Perheen taloudellisen tilanteen vuoksi osa nuorista joutui joskus jättäytymään pois koulun järjestämästä toiminnasta, johon liittyi maksuja. Osa nuorista jäi pois kavereiden tapaamisesta, koska heillä ei ollut rahaa yhteiseen tekemiseen, kuten kahvin ostamiseen tai elokuvalippuun. (MLL 2010, 3.)

Varattomien perheiden nuoret eivät voi osallistua samanlaisiin asioihin kuin ystävänsä elämänvaiheessa, jossa vanhemmilta irrottautumisen vuoksi ystävät ja kodin ulkopuoliset kokemukset ovat erityisen tärkeitä. Nuorten hyvinvoinnin kannalta osallistumi-

nen olisi merkityksellistä. Osallistumalla nuori voimistaa sosiaalisia suhteitaan. Lisäksi osallistumalla nuori voi toteuttaa itseään, kehittää taitojaan ja saada onnistumisen kokemuksia. Nuoren kehitystä tukevan omaehtoisen suoriutumisen ja aktiivisen toiminnan ei pitäisi aina vaatia rahaa. Vastausten perusteella nuoret kokevat rahan kuitenkin vaikuttavan osallistumiseensa. (MLL 2010, 3.)

3.5.2 Kaverisuhteiden ja rahan merkitys

Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyyn vastanneiden nuorten mukaan perheen taloudellinen tilanne vaikuttaa heidän sosiaalisiin suhteisiinsa myös kodin ulkopuolella. Joka kymmenes vastannut nuori oli kokenut, että hänet oli jätetty kaveriporukan ulkopuolelle, koska hänellä tai hänen perheellään ei ollut yhtä paljon rahaa kuin muilla. Toisaalta myös 5% vastanneista tunnustaa, että on joskus itse jättänyt porukan ulkopuolelle tai muuten kiusannut vähävaraista. Tämä osoittaa, että nuorten keskuudessa toisten varallisuuteen kiinnitetään huomiota, ja se ei ole yhdentekevää nuorten keskinäisissä sosiaalisissa suhteissa. Se on jopa yksi kiusaamisen syy. Esimerkiksi 15%:lle kaikista vastaajista oli huomauteltu vuoden sisällä heidän vaatteistaan, koska heidän perheillään ei ole ollut varaa ostaa nuorten mielen mukaisia tai uusia vaatteita. (MLL 2010, 4.)

Kyselyn perusteella nuoret vaikuttivat hyvin tarkkasilmäisiltä sen suhteen, miten varallisuus tai varattomuus on havaittavissa. Vaikka nykyään halpavaateketjujen yleisyyden ja kirpputoriostosten trendikkyuden vuoksi on mahdollista pukeutua muodikkaasti melko edullisestikin, selkeästi yleisin nuorten mainitsema asia, joka kertoo perheen rahatilanteesta, ovat nuorten vaatteet ja ulkonäkö. Rikkailla on nuorten mukaan paljon vaatteita, merkkivaatteita, hienoja asusteita ja viimeisimmän muodin mukaisia vaatteita. (MLL 2010, 4-5.)

Seuraavaksi useimmiten, mutta selkeästi vaatteita ja ulkonäköä harvemmin, nuoret mainitsivat perheen rahatilanteesta kertoviksi asioiksi nuoren käyttäytymiseen ja luonteeseen sekä nuoren vapaa-ajanviettoon liittyviä seikkoja. Nuorten vastauksissa varakkaiden perheiden lapsia kuvaillaan usein ulospäin suuntautuneiksi, ylimielisiksi ja itsevarmoiksi, vähävaraisten perheiden lapsia taas alakuloisiksi ja huolestuneiksi. Nuoret näkevät eroja myös asenteissa ja käyttäytymisessä sekä keskustelunaiheissa varakkaampien ja köyhempien perheiden lasten välillä. Vapaa-aikaan liittyvät asiat taas koskevat usein kavereiden kanssa vietettyä aikaa, kahvilla, pikaruokalaoissa, os-

toksilla ja elokuvissa käymistä. Nuorten mukaan köyhempien perheiden lapsilla ei ole aina varaa tällaisiin kavereiden yhteisiin menoihin. Vapaa-aikaan liittyvinä varallisuuden merkkeinä nuoret mainitsivat myös harrastukset ja perheen lomamatkat. (MLL 2010, 5.)

Nuorten vastauksissa mainittiin usein myös nuorten tavaroiden ja kodin viestivän perheen varallisuudesta. Tavallisimmin nuorten tavaroihin liittyvät kommentit koskivat elektroniikkaa, kuten kännyköitä, mp3soittimia ja kannettavia tietokoneita. Koti viestii nuorten mielestä hyvästä taloudellisesta tilanteesta, mikäli se ei ole kerrostalossa, sijaitsee hyvällä alueella ja on hienosti sisustettu. (MLL 2010, 5.)

Muita mainintoja perheen rahatilanteesta olivat nuoren käyttöraha, vanhempien ammatti ja autot sekä nuoren liikkuminen. Nuoret pitivät suurta viikko- tai kuukausirahaa tai sitä, että nuorella ylipäättään oli usein mukanaan paljon rahaa, merkinä perheen hyvätuloisuudesta. Vanhempiin liittyvät asiat, joista nuoret voivat mielestään huomata perheen taloudellisen tilanteen, ovat ammatti, asema tai omaisuus, kuten auto. Varakuuden tunnistaa nuorten mielestä myös nuorten kalliista kulkupeleistä, mopoista tai mopoautoista. Varattomuuden taas siitä, että nuorella ei ole aina varaa linja-auto- tai junalippuihin. (MLL 2010, 5.)

Nuorilta kysyttiin perheen taloudellisen tilanteen vaikutusta nuorten olemiseen ja asemaan koulussa ja kaveriporukassa. Lähes puolet oli sitä mieltä, että perheen rahat eivät vaikuta ainakaan heidän omassa ympäristössä lainkaan nuoren sosiaaliseen asemaan. Toiseksi yleisin mielipide on, että köyhemmistä perheistä olevien nuorten asema on rikkaita huonompi. Neljännes vastaajista oli tätä mieltä. Nuorten vastausten mukaan köyhiä hyljeksitään osin tietoisesti ja osin tiedostamatta. Nuoria voidaan joko suoranaisesti kiusata tai jättää porukan ulkopuolelle, hyljeksiä sääliä tai halveksua. Toisaalta vastauksissa näkyi myös se, että nuoret saattavat jättäytyä itsekkin pois kaveriporukasta, koska heillä ei ole rahaa tehdä samoja asioita kuin kavereilla. (MLL 2010, 6.)

Hakovirran & Rantalaihon (2012, 116.) tutkimuksen mukaan taloudellisen eriarvoisuuden seurauksista lapset nostivat esille kiusaamisen. Se ilmeni eri tavoin syrjimisenä ja ryhmästä ulos sulkemisena.

Taloudellista eriarvoisuutta voidaan lähestyä myös kulutustutkimuksen näkökulmasta. On mahdollista tarkastella lasten kulutusmenoja ja niiden eroja kotitalouksien välillä tai tarkastelemalla lasten kulutustottumuksia, bränditietoisuutta ja sosiaalistumista kuluttajiksi. Kulutus ei ole vain materiaalisten tarpeiden tyydyttämistä. Sillä on myös monia sosiaalisia tehtäviä. Erilaisilla kulutusobjekteilla ja –käytännöillä on keskeinen merkitys lasten arjen rakentumisessa ja erityisesti lasten keskinäisten sosiaalisten suhteiden muodostumisessa. Lapset määrittelevät kuluttamisen kautta normeja ja odotuksia, jotka koskevat sitä, millaisia lasten tulee olla keskinäisissä vertaissuhteissaan. Tavarat ovat merkittäviä symboleja, joita lapset käyttävät sosiaalisten suhteiden ylläpitämisessä. Niiden avulla viestitään ryhmän yhteenkuuluvuutta, valtaa, statusta ja arvostuksia. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 18.)

3.5.3 Huoli perheen taloudellisesta tilanteesta

Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyyn vastanneista nuorista lähes joka toinen kertoi olleensa viimeisen vuoden aikana huolissaan perheen rahojen riittävydestä. Huomionarvoista on se, että nuori voi olla huolissaan, vaikka vanhemmat eivät nuoren mukaan olisi kertoneet hänelle, että perheellä olisi taloudellisesti tiukkaa. Joka viides niistä nuorista, joille vanhemmat eivät kertoneet vaikeuksista, koki huolta. Nuorten mielestä he ovat itse jopa useammin huolissaan perheen rahojen riittävydestä kuin heidän vanhempansa. Nuoret eivät selvästikään pidä raha-asioita pelkästään perheen aikuisten asioina, vaan murehtivat niitä myös itse. (MLL 2010, 4.)

Lapset ovat usein hyvin selvillä perheen taloudellisesta tilanteesta ja kokevat laajempaa huolta taloudellisen niukkuuden seurauksista. Yllättävä lasku tai kodinkoneen hajoaminen voi sekoittaa perheen talouden. Lapset voivat huomata tämän itsenäisesti tai he voivat olla vanhemman keskustelukumppaneina tämän pohtiessa ratkaisua tilanteeseen. Lasten on havaittu miettivän aktiivisesti ratkaisuja perheen rahaongelmiin ja suhteuttavan esimerkiksi omia tarpeitaan koko perheen taloudelliseen tilanteeseen. (Hakovirta & Rantalaiho 2012, 16.)

Mannerheimin Lastensuojeluliiton kyselyn mukaan perheiden tiukka taloudellinen ilmapiiri kiristää perheenjäsenten keskinäisiä välejä. Perheen tiukasta rahatilanteesta johtuvia rahankäyttöön liittyviä ristiriitoja oli viimeisen vuoden aikana ollut kolmanneksella vastaajista. Yleisimpiä olivat riidat nuoren ja vanhempien tai toisen vanhemman välillä sekä vanhempien keskinäinen riitely. (MLL 2010, 4.)

3.5.4 Huoli jaksamisesta vanhempana

Huoli omasta jaksamisesta vanhempana on varsin yleistä lapsiperheiden vanhempien keskuudessa. Huoli jaksamisesta vanhempana on selvästi yhteydessä perheen taloudelliseen tilanteeseen. Jaksamisestaan ovat huolissaan muita useammin vanhemmat, joilla perheen pakollisten menojen kattaminen tuloilla ei ole kovin helppoa eikä menojen jälkeen jää rahaa säästöön. Eniten jaksamista kuormittaa arvio kotitalouden tulevan taloudellisen tilanteen heikkenemisestä. Toimeentulo-ongelmien merkitys vanhempana jaksamiselle korostuu erityisesti koulu-ikäisten lasten perheissä; ehkä siksi, että tässä vaiheessa lasten kulutustarpeet kasvavat ja lapset myös vertaavat oman perheen taloudellisia mahdollisuuksia paremmin toimeen tulevien perheiden lasten kulu- tukseen. (Lammi-Taskula & Salmi 2008, 39-43.)

Myös Forssen (2012, 120.) tuo esille psyykkinen kuormittavuuden heijastumisen vanhemmuuteen. Hermostuneisuus, voimattomuus, yksinäisyys ja elämän mielekkääksi tuntemisen vaje heikentävät voimia toimia vanhempana. Stressioireet ovat selkeässä yhteydessä köyhyYTEEN. Taloudellisella niukkuudella on todistettu olevan negatiivinen yhteys koettuun hyvinvointiin, terveyteen ja kodissa vallitsevaan ilmapiiriin. Tulos on siinä mielessä merkittävä, että kiristynyt perheen ilmapiiri saattaa pitkäaikaisena kokemuksena heikentää myös lasten hyvinvointia.

Heikompi taloudellinen tilanne ei välttämättä kuormita vanhemmuutta, jos se koetaan tilapäisenä vaiheena ja talouden uskotaan vastaisuudessa kohenevan. Turvallisuuden tunne tulojen riittämisestä perheen menoihin on silti tärkeää erityisesti äideille, joiden tulot koostuvat usein perhepoliittisista tulonsiirroista lasten ollessa pieniä. (Lammi-Tastula & Salmi 2008, 56.)

4 LAPSUUDENTUTKIMUS

4.1 Lapsuudentutkimus

Lapsuudentutkimus on monitieteinen yhteiskunta- ja kulttuuritutkimuksen alue, jolla keskeinen, tieteenaloja ja tutkijoita yhdistävä pyrkimys on lasten ymmärtäminen yhteiskuntiansa ja yhteisöjensä jäsenenä ja toimijoina sekä lapsuuden ymmärtäminen osana yhteiskuntaa, sen rakenteita ja kulttuuria. Tutkimusalueena lapsuudentutkimus on nuori. Sen liikkeellelähtö tapahtui 1980-luvun alkuvuosina. (Alanen 2009, 9.)

Lapsi luo itse omaa sosiaalista todellisuuttaan. Hän tulkitsee jokapäiväistä elämäänsä todellisuutena ja “subjektiivisesti merkityksellisenä, yhtenäisenä maailmana”. Lapsi tuottaa itse omalla ajattelullaan ja toiminnallaan sosiaalista todellisuutta. Tuo todellisuus säilyy ainoastaan heidän oman toimintansa ja ajattelunsa kautta. Tieto on suhteellista ja sosiaalisesti rakennettua. Se edustaa aina jonkun näkökulmaa. Tiedon suhteellisuus tekee todellisuudesta monimutkaisen, mutta samalla myös kiehtovan. Sosiologinen lapsuustutkimus on tuonut esille lapsen oman äänen kuulemisen tärkeyden ja lapsen tiedon arvokkuuden. Tästä näkökulmasta katsoen tieto pitää saada suoraan lapsilta, ei muiden tahojen välittämänä. Tulisi vähintäänkin tunnustaa lasten ja aikuisten erilaiset näkökulmat ja määrittelyt elämään liittyvissä kysymyksissä ja asioissa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 29)

1990-luvulta alkaen sosiologisessa lapsuustutkimuksessa on haluttu tutkia lapsena olemisen kokemuksia ja maailmaa lapsuuden positioista käsin. Huomio on kohdistunut lapsuuteen ja lapseen itseensä, ei jonkin muun teeman, kuten perheen, koulutuksen, päivähoiton tai työelämän sisällä. Sosiologinen lapsuustutkimus onkin nostanut lapset aikuisten rinnalle aktiivisiksi ja päteviksi sosiaalisiksi toimijoiksi, jotka luovat ympäristössään arkea ja yhteiskuntaa. (Kyrönlampi-Kylmänen 2007, 30.)

Lapset ovat sosiaalisia toimijoita, osallistujia sosiaalisessa maailmoissaan ja sen kautta osapuolia yhteiskunnallisissa suhdejärjestelmissä. Myös lapsilla on yhteiskunnallisia ”ansioita”. He eivät ole siis vain kasvatusta, hoivaa ym. vastaanottavia osapuolia, vaan he myös antavat osuutensa yhteiskuntaelämään sen eri vaihtoprosesseissa. Lasten osallisuus ja heidän antinsa ovat jääneet paljolti näkymättömiksi. Lapsuudentutkimuksen yhtenä tehtävänä onkin tehdä niistä näkyviksi. (Alanen 2009, 22.)

Lasten ajattelemisen muiden ihmisten kaltaisina sosiaalisina toimijoina pitäisi heijastua myös tapaan lähestyä heitä ja pyytää heitä mukaan tutkimukseen. Jos tutkimuksessa on tarkoitus haastatella lasta, oletamme, että lapsi kykenee muodostamaan omia näkemyksiä ja kertomaan niistä myös tutkijalle. (Strandell 2010, 96.)

Itse koen tärkeäksi, että lapset nähdään yhteiskunnallisesti merkittävänä. Heidän äänensä ottaminen mukaan moniin keskusteluihin yhteiskunnassamme olisi tärkeää. Lasten tuottama tieto on tärkeää, koska vain lapset pystyvät itse tuottamaan tietoa omasta näkökulmastaan. Lapsilla on kokemuksia tämän päivän lapsuudesta, joita muilla ikäluokilla ei ole. Aikuisena pystymme vain arvailemaan, miten lapset asioita

kokevat. Kuulluksi tulemisen kokemus on myös lapselle tärkeää. Osallisuuden ja vaikuttamisen kokemus lapsuudessa ei varmastikaan heikennä halua olla aktiivinen toimija yhteiskunnassa myös myöhemmin. Tärkeää on mielestäni myös muistaa aina, että lasta ja lapsuutta on suojeltava. Lasten oikeus on kokea kaikessa toiminnassa turvallisuutta.

4.2 Lasten tutkimuksen etiikka

Mäkisen (2006, 11.) mukaan etiikka on ihmisten moraalista käyttäytymistä ja sen perusteita koskevaa tutkimusta. Moraali pitää sisällään sekä yksilöiden että yhteisöjen kulttuurisidonnaiset käsitykset hyvästä ja pahasta, oikeasta ja väärästä.

Suomessa ei ole lainsäädäntöä, jossa todettaisiin yleispätevästi, kuka saa päättää lapsen osallistumisesta tutkimukseen. Käytännössä on katsottu, että lapsen osallistuminen tutkimukseen kuuluu niihin henkilökohtaisiin asioihin, joista huoltaja lain mukaan päättää. Lisäksi tarvitaan lähtökohtaisesti vielä lapsen oma suostumus; se on johdettavissa lapsellekin perustuslain mukaan kuuluvasta itsemääräämisoikeudesta. Jos huoltaja kuitenkin suhtautuu asiaan kielteisesti, ei lapsen omalla suostumuksella ole käytännössä merkitystä. Merkitystä sillä on vain siinä tapauksessa, että myös huoltaja antaa suostumuksensa. Kyse on viime kädessä perheen sisäisestä toimintakäytännöstä; miten paljon lapsen omalle mielipiteelle annetaan merkitystä. (Nieminen 2010, 33.)

Lasten näkemykset on otettava huomioon lapsen iän ja kehitystason mukaan. Lasten iän ja kehitystason huomioon ottaminen asettaa tutkijoille aina joitakin sensitiivisyyteen liittyviä vaatimuksia. Lapset ovat keskeinen tutkimuslähde heidän elinolojaan tutkittaessa, mutta toisaalta heitä ei saa vahingoittaa millään tavoin tutkimusta tehtäessä. (Nieminen 2010, 36.)

Lapsia koskevassa tutkimuksessa korostuu luottamuksellisuus ja tutkimuksen toteuttamisen eettisyys. Lapselle tulee kertoa selkeästi ja ymmärrettävällä tavalla, mistä tutkimuksesta on kyse ja mihin hänen antamiaan tietoja käytetään. (Nieminen 2010, 37.)

Vikman (2009, 87.) toteaa, että lasten ja aikuisten tutkimisessa ja haastattelemisessa on paljon samankaltaisuutta, mutta lasten tutkimiseen ja lasten asemaan tutkimuskohteenä liittyy myös erityisiä seikkoja, jotka tutkimuksen aikana on hyvä huomioida. Ensinnäkin lapsia tutkiessa on tärkeää, että lapsia kohdellaan arvostavasti, tasavertai-

sina yksilöinä, vaikka aikuisten toimiessa lasten haastattelijoina haastattelutilanteessa vallitseekin kulttuurinen hierarkkinen suhde, jonka myös lapset ovat aiempien kokemusten perusteella oppineet ja johon he ovat yleensä tottuneet. Tutkijan on oltava myös äärimmäisen sensitiivinen, jotta hän voi ottaa huomioon haastatteluja tehdessään lasten psyykkisen ja fyysisen tilan. Lasten tutkimiseen laadullisilla tutkimusmenetelmillä, jolloin tiedonkeruussa usein käytetään lasten ja tutkijan läheisiä vuorovaikutustilanteita ja kerätään yksilöistä hyvinkin yksityiskohtaista tietoa, liittyy monenlaisia eettisiä kysymyksiä, joista tutkijan tulee olla vähintään tietoinen.

Koin eettisen pohdinnan tärkeänä tässä opinnäytetyössä. Haastateltavat olivat lapsia sekä aihe oli melko herkkä. Siksi pohdin paljon etukäteen haastatteluun liittyviä eettisiä kysymyksiä. Opinnäytetyön luvat piti olla kunnossa ennen haastatteluja. Luvat haastatteluihin tuli saada Lapsilisä-projektin johtoryhmältä, lasten vanhemmilta sekä lapsilta. Projektin johtoryhmältä ja vanhemmilta luvat hain kirjallisena. Projektin työntekijä kysyi lasten suostumukset suullisesti.

Haastattelukysymykset piti miettiä tarkkaan. Lähetin haastattelukysymykset etukäteen Lapsilisä-projektin johtoryhmälle ja työntekijöille, jotta myös he voisivat kertoa niistä mielipiteensä ja todeta kysymysten sopivuuden lapsille. Luotin, että projektin työntekijät osaavat kysyä haastatteluihin osallistumisesta niin, ettei siinä tule lapsille painostamisen tunnetta ja lapset uskaltaisivat kieltäytyä osallistumasta tutkimukseen halutessaan. Pyrin tarkkaan lupien hakemisessa kertomaan mihin tutkimukseen lapset osallistuvat sekä mihin tietoja käytetään. Lapset saivat ensitiedon projektin työntekijöiltä ja itse kerroin haastatteluihin liittyvät asiat tarkkaan lapsille vielä ennen haastatteluja.

Lapsilla ja vanhemmilla oli oikeus halutessaan kieltää opinnäytetyön julkinen julkaisu ja painotin tätä oikeutta yksityisyyden suojaamiseksi. Opinnäytetyössä ei ole tunnistettavia henkilötietoja. Mietin kuitenkin, että Lapsilisä-projektiin osallistumisen kautta on mahdollista, että joku voisi arvata haastateltujen lasten henkilöllisyyden. Nauhoitin lasten haastattelut. Kerroin lapsille tarkkaan miten niitä käytän sekä ettei kukaan muu niitä pääse kuulemaan.

Pyrin tekemään haastattelutilanteesta mahdollisimman luontevan. Halusin myös saada lapsille tunteen, että he voivat kertoa juuri sen mitä itse halusivat. Tavoitteena oli, että lapsille jäisi hyvä mieli haastatteluista, ei hyväksikäytön tunne. Pyrin painottamaan, että heidän avullaan lapsen ääntä ollaan saatu kuuluviin ja että he olivat rohkeita osal-

listuessaan haastatteluihin. Oma tavoitteeni oli olla haastatteluissa tasavertaisen kansatutkijan roolissa, jossa pyrin välttämään vallankäytön tunnetta.

5 TUTKIMUKSEN METODOLOGIA

5.1 Laadullinen tutkimus

Laadullinen tutkimus tarkoittaa tutkimusta, jonka avulla saadaan tuloksia ilman tilastollisia tai määrällisiä menetelmiä. Laadullinen tutkimus käyttää sanoja ja lauseita, sen tavoitteena on ilmiön kuvaaminen, syvällinen ymmärtäminen ja järkevän tulkinnan antaminen. (Kananen 2008, 24.)

Laadullisessa tutkimuksessa lähtökohtana ei ole teorian tai hypoteesien testaaminen, vaan aineiston monitahoinen ja yksityiskohtainen tarkastelu. Sitä mikä on tärkeää, ei määrää tutkija. Aineiston hankinnassa suositetaan metodeja, joissa tutkittavien näkökulmat ja ”ääni” pääsevät esille. (Hirsjärvi, Remes & Sajavaara 2007, 160.)

Laadullisella tutkimusmenetelmällä tehdyn tutkimuksen tärkeä tehtävä on olla emansipatorinen. Tämä tarkoittaa, että tutkimuksen tulisi lisätä myös tutkittavien ymmärrystä asiasta ja sen myötä vaikuttaa myönteisesti tutkittavien tutkittavaa asiaa koskeviin ajattelu- ja toimintatapoihin. Tutkimushaastatteluun osallistuvat eivät ole vain tiedon hankkimisen välineitä, vaan myös heille pitäisi jäädä haastattelutilanteesta ”jotakin käteen”. Teemahaastattelu ja etenkin täsmäryhmähaastattelu on oiva tapa toteuttaa tavoitetta tutkimuksen emansipatorisuutta tutkimushankkeissa. (Vilka 2007, 103.)

5.2 Haastattelu tutkimusmenetelmänä

5.2.1 Teemahaastattelu

Teemahaastattelu on eräänlainen keskustelu, joka tapahtuu tutkijan aloitteesta ja usein tutkijan ehdoilla. Tutkija pyrkii vuorovaikutuksessa saamaan selville haastateltavilta häntä kiinnostavat asiat, tai ainakin ne, jotka kuuluvat tutkimuksen aihepiiriin. (Eskola & Vastamäki 2007, 25.)

Vilkan (2007, 101.) mukaan teemahaastattelusta käytetään myös nimitystä puolistrukturoitu haastattelu. Teemahaastattelussa tutkimusongelmasta poimitaan keskeiset ai-

heet tai teema-alueet, joita tutkimushaastattelussa olisi välttämätöntä tutkimusongelmaan vastaamiseksi käsitellä.

Puolistrukturoidussa haastattelussa kysymykset ovat kaikille samat, mutta ei käytetä valmiita vastausvaihtoja. Haastateltava saa vastata omin sanoin. (Eskola & Vastamäki 2007, 28.)

(Eskola & Vastamäki 2007, 34.) pohtivat kysymystä: ”Mistä haastattelun teemat tulevat?”. Heidän mukaan olennaista teemoja mietittäessä on muistaa se tutkimusongelma, johon on hakemassa vastausta. Tutkimusongelma sitoo kokonaisuuden yhteen ja oikeuttaa erilaisten kysymysten esittämisen.

Teemarungon voi ajatella sisältävän kolmentasoisia teemoja. Ylimmällä tasolla ovat laajat teemat, lähinnä aihepiirit, joista on tarkoitus keskustella. Toisella tasolla teemaa tarkentavia apukysymyksiä, joilla varsinaista teemaa voi pilkkoa pienemmiksi ja ehkä helpommin vastattaviksi kysymyksiksi. Kolmannella tasolla sijaitsevat hyvinkin yksityiskohtaiset ”pikkukysymykset”, jotka otetaan käyttöön vain silloin, jos aiemmat kysymykset eivät ole tuottaneet vastausta. Näin haastattelija voi edetä tilanteen mukaan, vaikka haastateltava ei vastaakaan suoraan tutkijan esittämiin. Toisaalta kannattaa pysyä tilanteen tasalla ja ymmärtää lopettaa ajoissa, mikäli teema ei todellakaan ota kulkeakseen. (Eskola & Vastamäki 2007, 37.)

5.2.2 Lasten haastattelu

Lapsen suoraa kerrontaa, sanallista kuvausta ajatuksistaan, kokemuksistaan ja arjestaan pidetään sosiaalityössä tärkeänä ja tavoittelemisen arvoisena. Puhuminen vieraalle aikuiselle edellyttää kuitenkin lapselta harkintaa. Tuleeko ymmärretyksi? Uskooko aikuinen? Mitä kertomisesta seuraa? Sopivien sanojen ja kertomisen tai keskustelun sopivan tilanteen löytäminen ei ole helppoa. Lapsi on herkkä aistimaan onko tilanteessa esille otettavien asioiden vaatimaa turvaa, tilaa ja edellytyksiä. (Hurtig 2006, 172.)

Karlssonin (2010, 130.) mielestä lapsia ja lapsuutta tutkittaessa on haasteena löytää tutkimusote, jossa lapsella on mahdollisuus kertoa näkemyksiään hänelle oleellisista tarkastelukulmista. Tässä on lapsinäkökulmaisen tutkimuksen ydin. Jotta päästään lasten näkökulmasta relevanttiin tietoon, on tutkimustilanteen oltava lapselle luonteenomainen, jolloin hän kokee, että tutkija on kiinnostunut siitä, mitä hän ajattelee.

Kun halutaan selvittää lasten näkökulmia tutkittavasta ilmiöstä, käytetään usein haastattelua. Tavoitteena on esittämällä kysymyksiä suunnata ja rajata haastateltavan tarkkaavaisuutta ilmiöön, jota halutaan selvittää. (Karlsson 2010, 128.)

Tutkijan tarkoituksena on haastattelun avulla syventyä haastateltavan näkemyksiin, kokemuksiin ja tapaan hahmottaa tutkittavaa ilmiötä. Toimivan haastattelutekniikan haltuunotto ja tilan antaminen haastateltavan näkemyksille on aina vaativaa. Lasten haastatteluissa tämä vielä korostuu. (Karlsson 2010, 129.)

Valta on aina läsnä ihmisten välisessä vuorovaikutustilanteessa. Lasten ollessa vuorovaikutuksen toisena osapuolena aikuisen haastateltavana, ei tilanne voi milloinkaan olla tasavertainen. Jotta lapset voivat olla osallisina ja kertojina, tulee tutkimustilanne luoda lapselle turvalliseksi. Lapsen on hyvä ymmärtää, ettei ole olemassa oikeita tai vääriä vastauksia, vaan hänen vastauksensa ovat arvokkaita sinänsä. Lapsen kokonaisvaltainen huomioiminen auttaa myös tiedon tuottamisen prosessia ja tutkijan kannattaa paitsi lapsen myös tutkimuksen kannalta olla aidosti kiinnostunut lapsen kaikista kertomuksista. (Vikman 2007, 31.)

Lasten mahdollisuutta tuottaa tietoa ei pidetä tärkeänä vain lapsen oikeuksien toteutumisen vuoksi, vaan siksi, että lasten tieto on aidosti merkityksellistä. Ainostaan lapsi voi kuvata todellisuuttaan sellaisena kuin se hänelle näyttäytyy. (Hurtig 2006, 178.)

5.3 Narratiivisuus

Narratiivinen suuntaus ottaa lähtökohdakseen kertojan näkökulman. Yksilön ainutlaatuisen näkökulman ymmärtäminen kontekstissaan on tavoiteltavampaa kuin esimerkiksi joidenkin asioiden paikkansapitävyyden tarkistaminen muiden lähteiden avulla. Narratiivisessa näkökulmassa kontekstin käsite on monimerkityksellinen ja kattaa tarinan sijoittumisen tiettyyn sosiaaliseen struktuuriin, aikaan ja paikkaan. (Erkkilä 2009, 198.)

Narratiivinen ajattelu liittyy erityisesti ihmisen jokapäiväisen arjen tapahtumiin ja sosiaalisiin suhteisiin. Kun arkipäivässä ihmisiltä kysytään, miksi he tekivät jotakin, he tuottavat narratiivisen selityksen, eivät loogis-tieteellistä. Koska ihminen itse ymmärtää narratiivisesti sekä omaa elämänsä että toisten elämää, soveltuu narratiivinen tietäminen myös tutkijan välineeksi. (Erkkilä 2009, 199-200.)

Kerronnallisessa tutkimuksessa ollaan kiinnostuneita ihmisten kokemuksista, siitä miten he kertoessaan rakentavat ja jäsentävät omaa elämäänsä. Kerronnallinen tutkimus pyrkii antamaan äänen erityisesti sellaisille ihmisryhmille, joita ei yleensä ole kuunneltu. Jokainen ihminen on paras oman elämänsä asiantuntija. Kerronnallisessa tutkimuksessa keskeistä on tutkijan ja tutkittavan roolien muuttuminen jopa kanssatutkijoiksi, jolloin molemmat oppivat toisiltaan. Erilaisten mittarien ja määrällisten analyysien sijaan kiinnostus on ihmisten kertomusten rakentumisessa ja heidän tavassaan kertoa. Tarkoitus ei ole yleistää, vaan nostaa esiin ihmisten kokemuksista niitä erilaisia ääniä, joilla yksittäiset ihmiset eri asioista kertovat. (Estola ym. 2007, 28.)

Kertomalla itsestään ja kuuntelemalla toisten tarinoita ihminen jäsentää omaa elämää uusista näkökulmista. Kuunnellessamme toisten tarinoita ihminen jäsentää omaa elämää uusista näkökulmista. Vaikka ihmisten identiteetti on jotain pysyvää, se muokkautuu elämämme aikana uusien kokemusten ja elämässä tapahtuvien muutosten myötä. Tämä ajatus identiteetin jatkuvasta muokkautumisesta on oikeastaan lohdullinen: omaa elämäntarinaansa voi rakentaa uudelleen vaihtuvien elämäntilanteiden ja –muutosten myötä. Kertomuksemme saa uusia sävyjä ja juonteita, koska oma elämämme, myös oma menneisyytemme näyttäytyy meille erilaisina eri aikoina ja eri tilanteissa. (Estola, Kaunisto, Keksi-Filppula, Syrjälä & Uitto 2007, 25.)

Omasta elämästä kertominen vastaa tarpeeseemme tulla kuulluksi ja nähdyksi. On tärkeää, että tulee hyväksytyksi sellaisena kuin on. On tärkeää pitää mielessä se, että kertominen saattaa myös satuttaa ja haavoittaa. (Estola ym. 2007, 26.)

Narratiivinen lähestymistapa sisältää kokonaisvaltaisen ajatuksen ihmisen maailmassa olemisesta kokemuksiinsa kietoutuneena. Kokemuksen käsite on keskeinen. Kerrottujen tarinoiden ajatellaan kuvaavan kokemusmaailmaa. (Erkkilä 2009, 201.)

Yhtenä haastattelun teemana oli kertoa tarina, johon liittyy köyhyyden kokemus. Uskon, että köyhyyden kokemukset ovat osa haastateltavien elämää ja elämäntarinaa. Niille annetaan erilaisia merkityksiä sen hetkisen elämäntilanteen valossa. Tarinan kautta lapset saivat kertoa kokemuksistaan sekä niitä asioita, mitkä olivat kokeneet merkityksellisenä osana elämäänsä.

5.4 Kokemuksen tutkiminen

5.4.1 Tutkija kokemuksen tutkijana

Kokemus on tajunnallinen tapa merkityksellistää niitä todellisuuksia, joihin ihminen on suhteessa. Tästä todellisuudesta voidaan käyttää nimitystä elämäntilanne. Kokemus on sitä, mitä elämäntilanne ihmiselle tarkoittaa (Perttula 2009, 149).

Vilkon (2007, 136-137.) mukaan kokemuksellisella suhteella tarkoitetaan ihmisen aktiivista suhdetta toisiin ihmisiin, kulttuuriin sekä luontoon. Nämä suhteet ilmenevät ihmisen kokemuksina. Tutkimisen kohteena on siten ihmisen elämäntodellisuus, jossa tutkija yrittää ymmärtää, ja jossa tutkittava ilmiö tai asia tulee tarkasteluun.

Lehtomaan (2009, 163.) mielestä tutkimusmatka ihmisen kokemukseen käynnistyy ihmetellen: mitä on ihminen ja miten hänen sisäistä maailmaansa voidaan tutkia? Jotta tutkija voi valita luotettavat tutkimusmenetelmät, on hänen ennen empiiriseen tutkimukseen tarttumista selkeytettävä käsityksensä tutkimansa ilmiön perusluonteesta. Luotettava kokemuksen tutkimus edellyttää sekä tutkijan ihmiskäsityksen että käytettävän tutkimusmenetelmän oletaman ihmiskäsityksen esiintuomista.

Ihmiskäsitys ymmärretään tutkijan yleisenä vastauksena siihen, millainen olento ihminen on. Käytännössä tämä tarkoittaa, että kaikki tutkimuksen vaiheet – tapa hankkia aineistoa, analysoida sitä sekä ymmärtää tutkittava ilmiö kokonaisuutena – noudattavat tutkijan käsitystä ihmisestä. (Lehtomaa 2009, 163.)

Tutkijan on pyrittävä näkemään asiat yhtä ihmetellen kuin pieni lapsi tutkiessaan uutta maailmaansa. Yleensä me ihmiset ymmärrämme toisia ihmisiä ja tätä maailmaa sen mukaan, kuinka itse olemme kokeneet ja omalla kohdallamme ymmärtäneet. Tieteellisessä tutkimuksessa tämä luontainen kokemustapamme estää tutkimuskohteen ymmärtämistä. (Lehtomaa 2009, 164.)

Empiiristä tutkimusotetta edeltää tutkijan kiinnostus toisten kokemuksiin sekä sen muotoilu, mitä aihetta merkityksellistäviä kokemuksia tutkija haluaa ymmärtää. Tämän jälkeen tutkijan on löydettävä ihmisiä, joiden elämäntilanteeseen sisältyy aihe, josta muodostuvista kokemuksista hän on kiinnostunut. (Perttula 2009, 136.)

Perttulan (2009, 143.) mukaan kokemuksen tutkimisen yleisenä ehtona on se, että tutkija mieltää itsensä samanlaiseksi kokevaksi olennoksi kuin tutkimansa ihmiset. Tutkijan on ymmärrettävä, että hänen kokeva ominaislaatussa on tutkimuksellisen ymmärtämisen edellytys.

Koen itse kokemuksen tutkimisen mielenkiintoisena, mutta myös haastavana. Kokemuksen tutkimisessa joutuu itse pohtimaan omaa käsitystään kokemuksesta, sekä oman että toisen kokemuksen näkökulmasta. Kokemus on aina suhteessa johonkin. Olen miettinyt, voiko toisen kokemusta koskaan ymmärtää täysin samalla tavalla, kuin hän on sen itse kokenut. Vaikka kyseessä olisi samankaltaiset kokemukset kuin itsellä, molempien kokemuksiin liittyy aina muitakin tekijöitä. Omien kokemusten kautta tekee turhan helposti olettamuksia toisten kokemuksista. Tästä olen pyrkinyt tämän työn edetessä pääsemään paremmin irti.

5.4.2 Fenomenologis-hermeneuttinen lähestymistapa

Fenomenologiassa tutkitaan kokemuksia. Fenomenologiassa tutkitaan siis ihmisen suhdetta omaan elämäntodellisuuteensa. Ihmistä ei voida ymmärtää irrallaan tuosta suhteesta. (Laine 2010, 29.)

Kokemuksellisuus on ihmisen maailmansuhteen perusmuoto. Fenomenologit sanovat myös, että ihmisen suhde maailmaan on intentionaalinen. Intentionaalisuus tarkoittaa sitä, että kaikki merkitsee meille jotakin. Kokemus muotoutuu siis merkitysten mukaan. Nuo merkitykset ovat fenomenologisen tutkimuksen varsinainen kohde. (Laine 2010, 29.)

Merkitysten tutkimisen mielekkyys perustuu oletukseen, että ihmisten toiminta on – ainakin suurelta osin – intentionaalista, tarkoitusperäistä, tarkoitusten mukaisesti suuntautunutta; että ihmisten suhde todellisuuteen on merkityksillä ladattua. Tästä nimitäin seuraa päätelmä, että maailma, jossa elämme, näyttäytyy meille merkityksellisinä. (Laine 2010, 30.)

Fenomenologinen merkitysteoria sisältää myös ajatuksen, että ihmisyksilö on perustaltaan yhteisöllinen. Merkitykset, joiden valossa todellisuus meille avautuu, eivät ole meissä synnynnäisesti, vaan niiden lähde on yhteisö, johon jokainen kasvaa ja kasvatetaan. Ihminen on kulttuuriolento. Erilaisissa kulttuuripiireissä elävillä ihmisillä on

erilainen elämismaailma. He elävät erilaisissa todellisuuksissa sillä perusteella, että asioilla on heille erilaiset merkitykset. (Laine 2010, 30.)

Toisaalta jokainen yksilö on erilainen. Ihmisissä ei ole kiinnostavaa vain samanlaisuus tai tyypillisuus, sosialisointi ja kulturaation kautta muovautunut ihminen. Jokaisen yksilöllisellä erilaisuudella on myös merkitystä – ajatus, jota tieteellinen ajattelu usein vierastaa yleistämistressinsä vuoksi. Hermeneuttinen tutkimus ei ole siinä merkityksessä perinteisesti tiedettä, että siinä yksittäistapauksista yleistämällä pyritäisiin löytämään yleisiä säännönmukaisuuksia. Hermeneuttinen tutkimus ei etene induktiivisesti yksittäistapauksista yleiseen. Myös ainutkertainen ja ainutlaatuinen kiinnostaa hermeneutikkaa. (Laine 2010, 30.)

Fenomenologinen tutkimus on eräässä mielessä yksittäiseen suuntautuvaa paikallistutkimusta. Se ei pyri niinkään löytämään universaaleja yleistyksiä kuin ymmärtämään jonkin tutkittavan alueen ihmisten sen hetkistä merkityksimaailmaa. (Laine 2010, 31.)

Hermeneutiikalla tarkoitetaan yleisesti teoriaa ymmärtämisestä ja tulkinnasta. Siinä yritetään etsiä tulkinnalle mahdollisia sääntöjä, joita noudattaen voisimme puhua vääristä tai oikeammista tulkinnoista. Fenomenologiseen tutkimukseen hermeneuttinen ulottuvuus tulee mukaan tulkinnan tarpeen myötä. Yleensä tutkimusaineisto kootaan haastattelemalla toisia ihmisiä. Silloin tutkimuksen kuvio muodostuu seuraavanlaiseksi: haastateltava pukee sanoiksi kokemuksensa vaikkapa äitinä olemisesta, ja tutkija pyrkii löytämään haastateltavan ilmaisuista mahdollisimman oikean tulkinnan. (Laine 2010, 31.)

Hermeneuttinen tutkimus kohdistuu ihmisten välisen kommunikoinnin maailmaan. Hermeneuttisen tulkinnan kohteena ovat ihmisten ilmaisut. Kenties hallitsevin ilmaisujen luokka ovat kielelliset ilmaisut, mutta myös kaikki muut keholliset ilmaisut kuten liikkeet, ilmeet ja eleet ovat hermeneuttisen tutkimuksen kohteina. Ilmaisut kantavat merkityksiä. Merkityksiä voidaan lähestyä vain ymmärtämällä ja tulkitsemalla. (Laine 2010, 31.)

Fenomenologisen ja hermeneuttisen tutkimuksen metodikysymykset kietoutuvat tiukasti taustalla oleviin filosofisluonteisiin olettamuksiin. Metodi tarkoittaa tässä ajattelutapaa ja tutkimusotetta eikä teknisesti säännönmukaista aineiston käsittelytapaa. Ei ole mahdollista esittää tarkkaa kuvausta fenomenologisesta tai hermeneuttisesta meto-

dista. Se saa soveltavan muotonsa kulloisenkin tutkimuksen monien eri tekijöiden tuloksena. Sellaisia ovat ennen kaikkea tutkijan, tutkittavan ja tilanteen erityislaatuisuus. Meidän on harkittava tilannekohtaisesti, miten voisimme kulloisessakin tutkimuksessa toimia niin, että saavuttaisimme toisen kokemuksen ja hänen ilmaisunsa merkitykset mahdollisimman autenttisina. (Laine 2010, 33.)

Jokaisessa tutkimuksen vaiheessa tutkija kohtaa ns. hermeneuttisen kehän ongelman. Hermeneuttisella kehällä tarkoitetaan tässä laajasti tutkimuksellista dialogia tutkimusaineiston kanssa. Tutkimusaineistoa ei pidä ymmärtää haltuun saatuna tietovarastona. Tutkija ryhtyy aineiston kanssa eräänlaiseen vuoropuheluun, jonka tavoitteena on toisen toiseuden ymmärtäminen. Tieto syntyy vasta tuossa dialogissa. (Laine 2010, 36.)

Tutkiva dialogi on kehämäistä liikettä aineiston ja oman tulkinnan välillä, jossa tutkijan ymmärryksen tulisi jatkuvasti korjautua ja syventyä. Tarkoituksena on, että tuota kehää kulkemalla tutkija vapautuisi oman perspektiivinsä minäkeskeisyydestä. Tuollainen vapautuminen on aina suhteellista, se on vain ihanne, johon voidaan pyrkiä. Kehän kulkeminen on samassa mielessä metodinen apu kuin fenomenologisen metodin portaittainen eteneminen: se pitää yllä tulkitsijan kriittistä tietoisuutta omasta rajoittuneesta subjektiivisuudestaan. Dialogissa siis tavoitellaan avointa asennetta toista kohtaan. (Laine 2010, 36.)

Kehätien alussa tutkija tekee välittömiä tulkintoja. Tätä tapahtuu jo aineiston hankkimisen vaiheessa, haastateltavaa kuunnellessa ja katsellessa. Tuosta välittömyydestä pyritään irti kriittisen ja reflektiivisen asenteen avulla, otetaan etäisyyttä omaan tulkintaan, pois kuvitelma, jonka tutkija on luonut toisesta. Tämän jälkeen mennään jälleen aineiston pariin, yritetään nähdä uusin silmin, mitä toinen on tarkoittanut ilmaisullaan. Aineisto näyttäytyykin nyt kriittisen etäisyyden jälkeen toisena: sieltä nousee esiin asioita, joita ei aluksi lainkaan huomannut tai joita piti epäolennaisena, koska ne eivät vastanneet tutkijan omaa välitöntä tulkintaa. Tällä kierroksella tutkija luo uuden tulkinnan toisen ilmaisujen merkityksistä. (Laine 2010, 36.)

Tutkija tekee aineiston pohjalta itselleen tulkintaehdotuksen, hypoteesin. jokainen uusi sukellus aineistoon merkitsee tuon tulkintaehdotuksen koettelua. Tavoitteena tässä kehäliikkeessä on löytää todennäköisin ja uskottavin tulkinta siitä, mitä tutkittava on tarkoittanut. (Laine 2010, 37.)

6 TUTKIMUSONGELMA, METODIT JA TUTKIMUKSEN TOTEUTUS

6.1 Tutkimusongelma

Tutkimuskysymys on tärkein tutkimusta ohjaava työkalu, jota kuljetetaan mukana tutkimuksen jokaisessa vaiheessa. Tutkimuskysymys rajaa tutkimusmenetelmällisiä ratkaisuja sekä sen, mitä tutkimuksessa analysoidaan ja millaisiin johtopäätöksiin voidaan päästä. (Karlsson 2010, 126.)

Tämän tutkimuksen tavoitteena oli tarkastella lapsen näkökulmasta perheen köyhyyttä. Tutkimusongelmana oli: Miten lapsi kokee köyhyyden? Hain vastausta myös kysymyksiin: Mihin asioihin köyhyys vaikutti lapsen elämässä? Minkä merkityksen lapsi antoi kokemuksilleen? Tavoitteena ei ollut saada yleistettävää vastausta tutkimusongelmaan, vaan nostaa haastateltavien omat kokemukset esille.

Haastattelukysymyksissä pyysin lapsia määrittelemään köyhyyden käsitettä sekä pohtimaan omaa suhdettaan köyhyyteen. Köyhyyden vaikutuksia kysyin suhteessa omaan sekä perheen elämään. Yhtenä teemana kysymyksissä oli köyhyyden positiiviset kokemukset sekä selviytymiskokemukset. Pyysin haastateltavia kertomaan myös jonkin tarinan, joka liittyy heidän elämässään köyhyyden kokemukseen. Halusin kuulla myös lasten ajatuksia siitä, mitä köyhyydelle heidän mielestään tulisi tehdä. Lopuksi kysyin lasten haaveista tulevaisuuden suhteen. Viimeisen kysymyksen tarkoitus oli jättää haastattelusta positiivinen mieli ja saada lapsen kanssa mukava loppukeskustelu. Sen vastauksia ei tarvinnut liittää köyhyyteen.

6.2 Tutkimusryhmä

Haastateltavia lapsia oli kolme. He olivat iältään 13–14-vuotiaita. Yksi heistä oli poika ja kaksi tyttöä. Lapsilisä-projektin työntekijät olivat miettineet haastatteluun sopivia lapsia, joita oli kuusi. Projektin työntekijät valitsivat siis haastatteluun lapsia, joiden ajattelivat olevan valmiita ja halukkaita osallistumaan haastatteluun. Huomioon tuli ottaa myös vanhemmat, koska heiltä tuli saada lupa haastatteluihin. Projektin työntekijät hoitivat ensimmäiset yhteydenotot lapsiin sekä vanhempiin. He kysyivät ensin lapsilta kiinnostusta osallistua haastatteluihin, heistä kolme ilmaisi halukkuutensa osallistua. Tämän jälkeen näiden lasten vanhemmilta pyydettiin kirjallinen suostumus lapsen osallistumisesta tutkimukseen.

Kun valitsin opinnäytetyön aihetta, miten, onko haastateltavia vaikea löytää? Köyhyys saattaa olla monille arka ja kovin henkilökohtainen aihe puhua. Haastateltavien löytäminen tuntui aluksi haastavalta. Siksi päätin kysyä Lapsilisä-projektia mukaan yhteistyöhön. He työskentelivät lasten kanssa, jotka sopivat tutkimukseni kohderyhmään. Nämä lapset olivat myös jo projektin kautta käyneet keskusteluja köyhyyden kokemuksista, joten tästä aiheesta puhuminen oli tuttua. En kokenut sitä tärkeänä, että haastateltavien olisi pitänyt aiheesta puhua aiemmin. Mutta se tuntui turvallisemmalta lasten puolesta. Toivoin, ettei haastattelusta jäisi kenellekään osallistujalle negatiivista tunnetta, jos aihe olisikin ollut liian arka puhua. Nyt myös tiesin, että lapset voisivat käydä jälkikäteen keskusteluja haastatteluista projektin työntekijöiden kanssa. Näin koin näiden lasten osallistumisen olevan mahdollisimman turvallista.

Haastateltavien lasten kanssa kävin keskustelua käsitteestä lapsi. Koin haastateltavat iän perusteella kuuluvan jo käsitteellisesti nuoriin. Kerroin kuitenkin haastateltaville, että työn nimenä on ”Lapsen kokemus köyhyydestä”. Kerroin pitäväni heitä jo nuorina, mutta tässä opinnäytetyössä käytän kaikista alle 18-vuotiaasta termiä lapsi. Osa köyhyyden kokemuksista sijoittui myös aiempiin kokemuksiin lasten elämässä. Lapsitermin käyttö sopi kaikille haastateltaville.

6.3 Aineiston analyysimenetelmä

Ensimmäinen vaihe haastatteluiden tekemisen jälkeen on niiden kirjoittaminen puhtaaksi eli litterointi. Tämän voi tehdä monella eri tavalla ja tarkkuudella riippuen siitä, minkälaista analyysiä aineistoon aikoo soveltaa. (Eskola & Vastamäki 2007, 41.)

Teemahaastattelua on useimmiten analysoitu teemoittelemalla ja tyypittelemällä. Edellinen tarkoittaa aineiston jäsentämistä teemojen mukaisesti ja sitten sen pelkistämistä. Jälkimmäisessä on kyse erilaisten tyyppikuvausten konstruoinnista aineistosta. Teemahaastattelun yksi vahvuus on siinä, että kynnys aineistosta analyysiin ei ole niin korkea kuin usein laadullisen aineiston kanssa. Aineiston voi nimittäin järjestää litteroinnin jälkeen uudestaan teemoittain eli niin, että jokaisen teeman alla on kaikkien haastateltavien vastaukset tähän teemaan jne. Tämän jälkeen aineistoa on helppo analysoida teemoittain: ensin otetaan yksi teema ja sen sisältä antoisimmalta vaikuttava vastaus ja katsotaan mitä se sisältää. Näin konstruoitua kuvaa muokataan seuraavien haastatteluiden avulla, kunnes koko aineisto on käyty läpi. Toisaalta aineistoa voi lukea myös toisinpäin, tapaus kerrallaan. Joka tapauksessa tässä vaiheessa – viimeistään

– mukaan on tietenkin kytkettävä myös teoria ja aikaisemmat tutkimustulokset. (Eskola & Vastamäki 2007, 42-43.)

Analysoin aineiston teemoittelemalla. Eskolan & Suorannan (1999, 176.) mukaan teemoittelussa aineistosta on ensin pyrittävä löytämään ja sen jälkeen eroteltava tutkimusongelman kannalta olennaiset aiheet. Teemoittelu vaatii onnistuakseen teorian ja empirian vuorovaikutuksen.

Haastatteluiden jälkeen litteroin haastattelut mahdollisimman tarkasti sanasta sanaan. Teemoittelin ne haastatteluista nousevien teemojen mukaan. Tulosten esittelyssä näin tärkeänä, että lasten ääni nousee vahvasti esille. Käytin siksi paljon suoria lainauksia lasten vastauksista.

6.4 Käytännön toteutus

Projektin työntekijät olivat sopineet haastateltavien lasten kanssa ajan ja paikan. Sovimme, että projektin työntekijä oli vastaanottamassa lapsia, koska itse en ollut heihin suoraan yhteydessä ennen haastattelua. Ajatus oli luoda turvallisempi tunne lapsille haastatteluun osallistumisesta. Paikaksi valikoitui seurakuntakeskus, johon kaikkien oli helppo tulla paikalle. Tilaksi saimme seurakuntakeskuksen auditorion. Se tuntui ensiksi hieman suurelta ja liian avaralta. Haastatteluiden aikana tila ei kuitenkaan tuntunut vaikuttavan haastatteluun tunnelmaan.

Tämän haastattelun kysymykset olivat kaikille samat, koska vastaajat olivat suunnilleen samanikäisiä. Tiesin, että kysymykset eivät kaikilta osin olleet helppoja. En halunnut kuitenkaan aliarvioida lapsia ja heidän kykyään vastata haastavimpiinkin kysymyksiin. Jos haastateltavat olisivat olleet nuorempia, kysymykset olisivat olleet ”helpompia” tai esimerkiksi piirustuksen avulla toteutettu. Mietin, jos haastateltavissa olisi ollut esimerkiksi alle kouluikäisiä, olisin voinut käyttää piirtämistä tai tarinan kertomista. Pelkkä piirustus köyhyydestä ja siitä käyty keskustelu olisi voinut avata monia näkökulmia aiheeseen.

Kerroin lapsille aluksi opinnäytetyöni aiheesta ja sen tarkoituksesta. Kerroin, että haluan kuulla tästä aiheesta juuri heidän mielipiteensä. Sanoin lapsille, että minun mielestä lapsilta kysytään liian harvoin suoraan mielipiteitä heitä koskevissa asioissa ja tähän asiaan halusin nyt itse kiinnittää huomiota.

Kysyin kaikilta lapsilta samat kysymykset. Jos kysymys tuntui vaikealta ymmärtää, pyrin avaamaan kysymystä. Pyrin tekemään mahdollisimman avoimia kysymyksiä, jotta lapset voisivat vastata mahdollisimman vapaasti omien kokemustensa pohjalta. Pyrin välttämään tilannetta, jossa lapsille tulisi tunne, että kysymyksiin olisi jokin ”oikea” vastaus. Tein jatkokysymyksiä lasten vastausten perusteella. Haastattelun aikana aloin pohtimaan, mikä vaikutus jatkokysymyksillä olisi työn lopputulokseen. Mietin, voiko jatkokysymykset olla liian johdattelevia sekä onko oikein, jos jokaiselle lapselle esitetään kuitenkin erilaisia kysymyksiä. Moniin kysymyksiin olisi tehnyt mieli kysyä jonkin valmiiksi annettu vaihtoehto vastauksena, esimerkiksi: ”Oletko ollut sen asian takia huolissasi äitisi jaksamisesta?”. Tässä olisin antanut valmiin vastaus vaihtoehdon (huolen äidin jaksamisesta), jota lapsi ei kuitenkaan itse siinä kysymyksessä ollut ottanut esille. Pyrin kuitenkin välttämään johdattelevia kysymyksiä. Jälkikäteen ajattelinkin, että olisin kuitenkin voinut enemmän tehdä avoimia tarkentavia kysymyksiä, vaikka niitä en olisi kaikille samassa kohdassa tehnyt.

Pohdin myös, kuinka hyvin pystyn yhdellä haastattelukerralla pääsemään lasten kokemusmaailmaan käsiksi. Mietin vaihtoehtoa, että olisin haastattelujen jälkeen koonnut vastauksia ja palannut vastauksiin yhdessä lasten kanssa. Tämän olisi voinut tehdä vaikka yhdessä koko haastatteluryhmän kanssa. Haastateltavat lapset tunsivat toisensa, jolloin ryhmätilanne olisi voinut toimia hyvin. Yhteisessä keskustelussa olisin voinut kertoa miten olin heidän kertomaansa ”kuullut” ja mitä ajatuksia se heissä herättäisi. Tästä olisi voinut saada vielä uutta näkökulmaa ja syvyyttä yksilohaastattelun tueksi. Pohdin myös kirjeen kirjoittamista haastatteluun osallistuneille. Olisin voinut lyhyesti palata haastatteluihin sekä painottaa, että he olivat tärkeässä roolissa, kun tämän opin-
näytetyön kautta otetaan tätä tärkeää aihetta esille puheeksi. Nämä jäivät ajanpuutteen takia kuitenkin tekemättä. Haastatteluiden jälkeen annoin kaikille lapsille lahjakortin hampurilaisravintolaan. Toivoin sen ilahduttavan osallistujia ja se oli pieni palkkio osallistumisesta sekä oman ajan antamisesta tähän opinnäytetyöhön. Annoin lapsille myös puhelinnumeroni ja sähköpostiosoitteeni. Kerroin, että he voivat ottaa vielä yhteyttä, jos haluaisivat vielä palata asiaan, kysyä tai kertoa jotain lisää. Kukaan ei ottanut yhteyttä jälkikäteen.

7 TUTKIMUSTULOKSET

7.1 Käsitteen määrittely

Ensimmäinen kysymys liittyi käsitteen määrittelemiseen. Kysyin lapsilta, mitä köyhyys heidän mielestään tarkoittaa?

”Köyhä ei tarvitse olla silleen köyhä, et asuu niinku kadulla. Niinku et ei oo varaa kaikkeen niinku vähän varakkaimmilla perheillä. Sitä on vähän vaikea selittää.”

”Se tarkoittaa sitä, että vanhemmilla ei ole yhtä paljon rahaa, kuin muilla perheillä. Esimerkiks just niinku, et ei oo niinku joka viikonloppu varaa päästää lapsii esimerkiksi Linnanmäelle. Sellasia niinku arkipäivän tapahtumia jää kokemattakavereiden kanssa. Ei se tarkota, et niinku joka päivä jää tapahtumatta, kyl niit niinku on niit juhlia, et pääsee niinku leffaan. Niit on vähemmän kuin muissa perheissä.”

”No sillee, et ei oo rahaa. Sitä on vaikee selittää...rahanpuute.”

Lasten mielestä köyhyys tarkoittaa jonkinasteista rahanpuutetta. Kukaan lapsista ei kokenut, että köyhyys tarkoittaisi absoluuttista köyhyyttä. Köyhyys määritellään osittain suhteessa varakkaimpiin tai oletettuihin keskituloisiin perheisiin. Lapset kokivat köyhyyden määrittelyn vaikeaksi. Tästä käytiin kaikkien lasten kanssa keskustelua. Puhuimme, ettei määrittely olekaan helppoa ja siihen ei ole olemassa yhtä oikeaa vastausta.

7.2 Kokemukset köyhyydestä

Halusin kuulla, miten lapset näkevät oman suhteensa köyhyyteen ja sen kokemuksiin. Kysyin, onko heillä omia kokemuksia köyhyydestä?

”Välillä tulee silleen, mut ei se vaikuta mun elämään, vaik oiski vähän köyhä.”

”Kyl mä niinku koen, tai et mun äiti on... Köyhyys on niinku.... En mä koe, et mun äiti on köyhä, mut en mä niinku aina pääse leffaan, jos kaverit sanoo, et tuuksä leffaan. En mä koe, et me ollaan enää köyhiä. Äiti saa nyt koko ajan enemmän töitä ja koko ajan menee parempaan päin.”

”Vähän niinku joo, jos mä oon menny niinku mun kavereitten kanssa hengaa jonnekin, nii ne sit ihmettelee, kun mulla on vaan joku kymppi tai kakskymppiä mukana ja niil viiskymppiä ja must tuntuu, et mä oon niinku köyhä. Sen näkee niinku ulkoopäinki, ku mä käytän, en niin niinku kallit vaatteit niinku, sit kaverit saattaa aatella jotain”

Kaikilla lapsista oli jonkinlaisia omia kokemuksia köyhyydestä. Tässä kysymyksessä ei kysytty vielä köyhyyden vaikutuksia, mutta niitä lapset jo osittain kertoivat perusteluina omille köyhyyden kokemuksilleen. Lapset puhuivat tämän hetken tilanteestaan. Vastausten jälkeen tarkensin lapsille, että kaikkiin kysymyksiin voi vastata tämän hetken tilanteen mukaan tai muistella aikaisempia kokemuksia omasta elämästä.

7.3 Köyhyyden vaikutukset lasten elämään

Kysyin aluksi yleisellä tasolla, miten köyhyys on vaikuttanut lasten elämään? Tarkensin vielä sen jälkeen kysymykset koskemaan erikseen kodin, koulun ja vapaa-ajan vaikutuksiin. Yksi kysymys koski köyhyyden vaikutuksia muun perheen elämään.

”Aamupalaksi syödään usein puuroa, koska se on halpaa ja terveellistä.”

Ruokaan liittyvä vastaus tuli ainoana varsinaisesti kotiin liittyvänä asiana. Muuten viitattiin rahan saamiseen vanhemmilta. Ne tulevat esille vapaa-aikaan liittyvissä vastauksissa.

”Koulussa se näkyy niin, et vaatteet ei esim. vaihu joka kuukausi esim. ei ei vaihu vaatteet usein, niinku jotkut ostaa uusia vaatteita joka toinen viikonloppu. Se näkyy siinä silleen pikkasen”

”Aika paljon vaatteisiin kiinnitetään huomiota, et mitä on päällä.... Se näkyy niinku ilmeissä, et ne kattoo vähän niinku ilkeesti.”

Yksi lapsista ei kokenut köyhyyden vaikuttavan koulussa mitenkään. Kaksi lapsista toi esille pukeutumisen merkityksen koulussa. Heidän mielestään monilla muilla on enemmän ja kalliimpia vaatteita. Kysyin onko se vaikuttanut muiden asenteisiin heitä kohtaan tai onko heitä kiusattu sen takia? Toisen lapsen mukaan se ei ole vaikuttanut mitenkään. Toinen lapsista koki, ettei ole joutunut varsinaisesti kiusatuksi. Hän kuitenkin on kokenut muiden ilmeet ja eleet negatiivisena huomiona.

”Ei oo vaikuttanu mun mielialaan, tai et mua syrjittäis. Mut kylhä se, et toiset menee niinku kauppoihin joka viikko, nii kylhän se pikkusen harmittaa. Kyl mä oon ilonen, et mä välil pääsen kauppaan. Mut ei silleen, et mua koulussa mitenkään kiusattais tai haittais”

”Just niis menoissa, et mihin sä pääset. Sit siihen, et saatsä uuden soitimen, jos sul menee rikki vanha.”

Kaikki lapset kokivat, että vapaa-aikana heidän menot on jonkin verran rajoittuneita, koska rahaa ei aina ole. Kavereiden kanssa ei voi aina lähteä kaupoille tai elokuviin. Yksi lapsista koki rahanpuutteen vaikuttavan jonkin verran harrastukseen. Harrastusvälineiden saanti sekä harrastusmahdollisuuden määrä on jonkin verran rajoittunutta köyhyyden takia. Yksi maininta tuli mielialaan liittyen. Lasten mukaan köyhyys ei ole vaikuttanut hänen mielialaansa. Muita mielialaan liittyviä vastauksia ei tullut haastattelussa. Sitä ei erikseen kysytty tässä haastattelussa.

7.4 Köyhyyden vaikutukset perheen elämään

Kysyin, miten köyhyys on vaikuttanut muiden perheenjäsenten elämään. Perheen käsitettä tarkensin koskemaan vanhempia ja sisaruksia.

”Kylhän äitillä on välil vaikee miettii, ku meil on paljon harrastuksia. Ja sit niinku ruokaan täytyy säästää rahaa. Et miten me pärjätään. Ei se muuten oo vaikuttanut.”

”Se vaikuttaa, et ruokaa on aina välillä vähän vähemmän. Jos on vähän rahaa, niin ei voi syödä turhaan kotona, vaan mihin asti se ruoka riittää.”

”Siskolla on tullu vähän samanlaisii ku mullakin, et on vähemmän rahaa ja ne koulussa kattoo vaatteita”

Kaksi lapsista nosti esille ruoka-asiat. Vanhempien on pystyttävä säästämään rahaa, jotta voi ostaa ruokaa. Kotona ruokaa on syötävä kohtuudella, jotta kaikille riittää ruokaa. Vanhemmat myös pohtivat rahojen riittävyyttä ja yhden lapsen mielestä se saattaa stressata. Kotona ruokaa on syötävä kohtuudella, jotta kaikille riittää ruokaa. Yhden lapsen mukaan siskolla on samanlaisia kokemuksia kuin hänellä. Rahaa on ollut vähemmän käytettävissä kuin kavereilla ja vaatteet ovat aiheuttaneet negatiivista huomiota.

7.5 Positiiviset kokemukset ja selviytymiskeinot

Kysyin, ovatko lapset kokeneet köyhyydestä seuraavan mitään positiivista? Kysyin myös, ovatko he löytäneet omia hyviä selviytymiskeinoja? Haastattelun tavoitteena oli nostaa asioita monelta eri kantilta esille ja oletin, ettei köyhyys aiheuta pelkästään negatiivisia kokemuksia.

”Kylhän siin oppii niinku hyväksymään erilaisia ihmisiä. Ja sit niinku tääl pienperheyhdistyksessä on tutustunut muihin, ketkä on samassa tilanteessa, nii sit on sellanen, et ei oo ainut.”

” Köyhyys on opettanut paljon jakamista, osaa antaa muille. Jos on vaik oma karkkipussi, niin osaa jakaa. Köyhyys tuo sellasta arvostusta, osaa arvostaa et mitä sul on.”

Kaksi lapsista löysi köyhyyden kokemuksista positiivisia vaikutuksia. Köyhyys on tuonut mukanaan erilaisuuden hyväksymistä. Yhdistyksen toiminnan kautta on saanut vertaistukea ja uusia kavereita. Köyhyys on opettanut jakamista sekä olemassa olevien asioiden arvostamista.

”En ole säästäväinen, mutta jos äiti pyytää säästämään, niin sitten se onnistuu kyllä.”

”Sellasta, ettei saa käyttää rahaa niinku turhanpäiväisesti, rahankäyttökoulutusta, ei käytä rahaa ihan holtittomasti.”

Säästäminen ja rahankäytön hallinta koettiin selviytymiskeinoina. Sanana selviytymiskeino tuntui olevan hieman vaikeasti ymmärrettävä ja siitä käytiin keskustelua.

7.6 Tarinat

Opinnäytetyössäni oli narratiivinen näkökulma. Pyysin lapsia kertomaan jokin tarinan heidän omasta elämästä, jossa köyhyyden kokemus oli tullut esille. Kaksi lapsista kertoi tarinan. Yhdelle vastaajista ei tullut tarinaa mieleen.

”Meil on just lähiaikoina sillee, et ku äidil on reilu viikko, et se saa palkkaa ja kun me oltii syöty kaikki ruoat.. Sit ku äitin pitää ostaa meille ruokaa ja se menee aika nopeesti, syöji on kuiteskin monta. Sit si äitil ei ollu rahaa, ni me syötiin puuroa koko päivä. Äitil on kuiteskin hyvii kavereita ja se pystyy niilt lainaamaan rahaa, et se sai meille ruokaa enemmän”.

”Yks leffakerta jäi mulle erityisesti mieleen, kun yks kaveri oli kysynyt, et tuutsä leffaan parin viikon päästä, ja mä olin, et voin mä tulla. Mä olin kysynyt neljä päivää ennen äitiltä leffasta ja äiti sano, et katotaan sit viikonloppuna. Viikonloppuna tulikin sellanen tilanne, et rahaa ei ollu. Jouduin selittää kaverille, etten pääsekään ja se oli vähän kurjaa. Sit se on vähän nolo sanoo, et en voi tulla, kun ei ole rahaa.”

7.7 Toimenpiteet

Kysyin lapsilta mielipiteen, mitä heidän mielestään köyhyydelle pitäisi tehdä?

”Köyhyyteen ei oo kiinnitetty mitenkään paljon huomiota, miten paljon köyhyyttä on Suomessa. Se ois niinku just, et joku jossain, jotkut on työttömiä, nii niille vois tarjoo töitä. Tai kellä ei oo paljon rahaa tai pieni tuntipalkka ja niinku kolmekin lasta, nii että riittää rahaa elää. Et sen mukaan elatusmaksut ja lapsilisät maksettais.”

”En mä oikein osaa sanoo mitään. Poliitikkojen pitäis ottaa se enemmän puheenaiheeksi, se on niinku arka asia se köyhyys suomalaisille. Sillee ettei siitä paljon puhuta. Pitäs ottaa puheenaiheeks, et miten ne köyhät

siellä. En tiedä mitä varsinaisesti vois muuttaa, mut puhuttais edes siitä.”

”Mä en oo varma, mut mä en tiedä paljon noist veroista, mut niit vois ehkä laskea.”

Lapset vetosivat yhteiskunnallisiin ratkaisuihin ja poliittisiin päätöksiin köyhyyden vähentämiseksi. Lapset kokivat vaikeaksi nimetä konkreettisia keinoja, koska he eivät olleet niiden mahdollisuuksista ja vaikutuksista täysin tietoisia. Yksi lapsista koki erityisen tärkeänä sen, että aihe olisi enemmän esillä yhteiskunnallisessa keskustelussa. Sitä kautta köyhyyteen mahdollisesti kiinnitettäisiin enemmän huomiota.

7.8 Haaveet

Kysyin haastattelun lopuksi lasten haaveita tulevaisuuden suhteen. Ajatuksena oli lopettaa haastattelu mukaviin tunnelmiin.

”Mun mielestä ois kiva, jos köyhyys otettais vakavasti, niinku mietittäis miten sitä voitais auttaa. Haluaisin myös tanssijaksi.”

”Aikusena olen musiikkialalla ihan varmasti. Musiikinopettaja ois hyvä tai soitonopettaja”

”Mä aattelin mennä lukioon ja saada hyvän työn, josta saa hyvää palkkaa, mut mist mä tykkään. Ei mikään hammaslääkäri, vaik siit saakin hyvää palkkaa, mut silti mä haluan, et se on jotain, mistä mä tykkään. Mä oon ajatellu vähän kaikkee, tulkin työtä. Mä en tiedä, näyttelemisestä ei varmaan saa paljon rahaa.”

8 JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkimuksen tavoitteena oli selvittää, miten lapsi kokee köyhyyden. Opinnäyteyön tarkoituksena oli nostaa muutama kokemus esille ja tarkastella köyhyyden kokemusta niiden kautta. Tavoitteena ei ollut saada yleistettävää kuvaa kaikkien köyhyyttä kokevien lasten kokemusmaailmasta. Haastateltavat lapset toivat kuitenkin monia näkö-

kulmia köyhyyden kokemuksiin ja niitä on mahdollista tarkastella suhteessa teoreettiseen tietoon.

Köyhyys oli kaikille lapsille käsitteenä jollain tasolla tuttu ilmiö. Heillä kaikilla oli siitä myös omia kokemuksia. Köyhyyden määrittelyminen ei ollut helppoa. Kirjallisuudessa köyhyys on määritelty hieman eri tavoin. Köyhyys voidaan kuitenkin jaotella absoluuttiseen ja suhteelliseen köyhyyteen (Moisio 2008, 256.) Tässä opinnäytetyössä köyhyyttä mitattiin subjektiivisella kokemuksella. Köyhyys on siis katsojan silmissä. Lapset määrittelivät köyhyyden rahanpuutteena suhteessa yleisesti koettuun ”normaaliin” elämään. Lapset pohtivat köyhyyttä siis suhteellisen köyhyyden kautta, eli kykenemättömyydeksi osallistua yleisesti odotettuun elämäntapaan. Köyhyys voidaan nähdä monella eri tasolla. Lapsille on tyypillistä verrata itseään suhteessa muuhun ikäryhmään, jossa hän itse elää. Toisessa tilanteessa köyhyyttä olisi voitu verrata suhteessa vaikkapa absoluuttiseen köyhyyteen kehitysmaissa. Ennen haastatteluja olin kertonut opinnäytetyöni tavoitteesta kuulla heidän omia kokemuksiaan köyhyydestä. Tämä varmasti myös johdatteli ajatusta köyhyydestä ja sen kokemuksista suomalaisena lapsena tässä yhteiskunnassa. Jos lapsilta olisi toisessa tilanteessa kysytty pelkästään, mitä sana köyhyys tuo mieleen, olisi vastaukset voineet olla erilaisia.

Köyhyyden vaikutukset tulivat esille monessa muodossa. Rahankäyttö ja vaatteiden hankinta nousivat merkityksellisimpinä asioina esille lasten elämässä. Lapset kokivat, että muilla on enemmän rahaa käydä muun muassa shoppailemassa ja elokuvissa. Tämä vaikuttaa siihen, että aina ei ole mahdollista osallistua kaikkeen toimintaan kavereiden kanssa rahanpuutteen takia. Hakovirran & Rantalaihon (2012, 16.) mukaan yksi tärkeä köyhyyden kokemuksiin vaikuttavista tekijöistä on lapsen ikä. Elinpiirin laajetessa esimerkiksi oman rahan ja kuluttamismahdollisuuksien merkitys lapsen arjessa kasvaa. Lasten köyhyyden kokemuksen tutkimuksissa tulee esille, miten lapsen varttuessa esimerkiksi pukeutumistyyli tulee tärkeämmäksi, samoin mahdollisuus liikkua ja tavata ystäviään esimerkiksi kahviloissa. Näin myös rahaa kuluu enemmän ja sen puuttumisen seuraukset muuttuvat vastaavasti merkittävimmiä.

Vaatteiden ja pukeutumisen merkitys nousi esille haastatteluissa. Muilla koettiin olevan enemmän ja kalliimpia vaatteita. Shoppailu koettiin tietynlaisena vapaa-ajan viettotapana, josta he jäivät osittain paitsi. Hakovirran & Rantalaihon (2012, 18.) mielestä paitsi tavaralla itsellään, kuten tietyllä vaatteella, myös sen ostamisella voi olla sosiaa-

linen arvo. Lasten kulutusmalleja, kuten tietynlaisten vaatteiden ja tavaroiden hankkimista tai vapaa-ajan harrastamista, voidaan selittää lasten halulla ja tarpeella kuulua tiettyyn ryhmään.

Myös Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksessa (MLL 2010, 4-5.) yleisin lasten mainitsema asia, joka kertoo perheen raha-tilanteesta, ovat vaatteet ja ulkonäkö. Rikkailla on paljon vaatteita, ja he voivat ostaa viimeisimmän muodin mukaisia vaatteita. Hakovirran & Rantalaihon (2012, 15.) mukaan taloudellinen eriarvoisuus tulee esille materiaalisina aste-eroina. Lapsilla on samantyyppisiä asioita, mutta toisilla heistä on uudempia ja hienompia tavaroita.

Yhden lapsen mukaan hänen pukeutumiseen oli kiinnitetty jonkin verran negatiivista huomiota. Muuten kiusaamista tai syrjintää ei tullut lasten kokemuksissa esille. Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksessa (MLL 2010, 4.) 15 %:lle oli huomautettu heidän vaatteistaan, koska ne eivät olleet uusia ja nuorten mielen mukaisia. Joka kymmenes nuori joutui kokemaan kaveriporukan ulkopuolelle jäämisen perheen heikkomman rahatilanteen vuoksi.

Yhdessä haastattelussa nousi esille perheen taloudellisen tilanteen vaikutus harrastukseen. Vastaajan piti tinkiä harrastusmäärästä ja uusien harrastusvälineiden hankinta riippui perheen rahatilanteesta. MLL:n (2010, 3.) mukaan harrastusmenot ovat lapsiperheissä viimeisimpiä säästökohteita. Osa on kuitenkin joutunut lopettamaan harrastuksensa tai ei ole voinut aloittaa haluamaansa harrastusta perheen taloudellisen tilanteen vuoksi.

Muun perheenjäsenten köyhyyden kokemuksista nousi esille ruokaan liittyvät asiat. Rahatilanne vaikuttaa ruoan hankintaan ja siihen, miten on opeteltava itse syömään kohtuudella. Vanhempien tehtävänä on hoitaa raha-asiat niin, että rahat riittävät kaikkien tarpeelliseen. Jonkin verran huolta nousi vanhemmista ja heidän voimavaroistaan huolehtia kaikkien pärjäämisestä. Esille tuli myös huoli sisaruksen kokemuksista, jossa oli arvosteltu pukeutumista. MLL:n tutkimuksen (2010, 4.) mukaan nuoret ovat usein huolissaan perheen rahojen riittävydestä. Nuoret eivät pidä raha-asioita pelkästään vanhempien asioina, vaan murehtivat niistä myös itse. Tässä tutkimuksessa ei noussut vahvasti nuoren erityinen huoli perheen taloudellisesta tilanteesta, joka olisi vaikuttanut heidän elämäänsä. Tosin haastattelussa ei tarkemmin ollut kysymystä, kokeeko lapsi erityistä huolta perheen taloudellisesta tilanteesta.

Halusin nostaa lasten kokemuksista myös positiivisia asioita esille. Uskon, että monista vaikeista tilanteista voi myös seurata jotain hyvää ja kokemuksista voi oppia jotain uutta. Krok (2012, 144.) on tutkinut yksinhuoltajaäitien selviytymisstrategioita köyhyydessä. Mietin, onko lapsille jo omia muodostunut selviytymiskeinoja? Krokin mukaan yksinhuoltajaäitien selviytymiskeinoja olivat muun muassa eriarvoisuuden hyväksyminen, joka kertoo aktiivisesta ja kulttuurisesta sopeutumisesta köyhyteen. Säästäväisyys oli toinen olennainen selviytymiskeino.

Lapset löysivät muutamia positiivisia kokemuksia köyhyyden kokemuksista. Lapsilisä-projektin kautta löytyi vertaistukea ja oli tullut uusia kavereita. Köyhyys oli opettanut hyväksymään erilaisuutta ja erilaisia ihmisiä. Köyhyyden myötä myös jakamisen taito oli kasvanut. Omien kokemusten myötä oli opittu arvostamaan olemassa olevia asioita.

Selviytymiskeino oli lapsille hieman vieras termi. Mainitsin esimerkkinä lapsille säästämisen yhtenä selviytymiskeinona. Tätä keinoa lapset jonkin verran käyttivätkin. Keskustelin lasten kanssa siitä, että heidän vanhemmillaan on varmasti myös monia selviytymiskeinoja, joita ovat ajan myötä oppineet käyttämään hyväkseen. Hakovirran & Rantalaihon (2012, 17.) mukaan lapset eivät jää köyhyteen liittyviä haasteita kohdatessaan passiivisiksi. Lapset pyrkivät aktiivisesti vaikuttamaan elämäänsä ja saamaan aikaan muutoksia omaan taloudelliseen tilanteeseensa, esimerkiksi säästämällä tai isompien lasten ollessa kyseessä menemällä töihin. Lapset luovat arjessa selviytymisen malleja ja strategioita, joilla he pyrkivät lieventämään taloudellisesti tiukkaa tilannetta ja vaikuttamaan köyhyyden seurauksiin omassa elämässään.

Haastattelussa oli myös narratiivinen näkökulma. Pyysin lapsia kertomaan jonkin tarinan, jossa köyhyyden kokemus on ilmennyt heidän elämässään. Kahdelle lapselle tuli tarina mieleen. Tarinallinen osuus vahvisti tämän opinnäytetyön ajatusta lasten ainutlaatuisten kokemusten kuulemisesta ja esilletuomisesta. Tarinoissa nousi esille lapsille merkityksellisiä arjen tapahtumia. Mielestäni tarinoissa tulee hyvin esille, miten lasten perustarpeet, kuten ruoan saanti ja kavereiden kanssa vietetty aika nousevat esille. Nämä asiat ovat suuressa merkityksessä lasten jokapäiväisessä elämässä. Tarinoissa esille tulleet kokemukset ja merkitykset vahvistavat samoja teemoja, joita muissakin haastattelun kohdissa nousi esille.

Haastattelemani lapset olivat kokeneet köyhyyden vaikuttavan monella eri tasolla heidän elämäänsä. Toisaalta kuitenkin minulle jäi vaikutelma, että he mielestään pystyivät elämään ”normaaliksi” koettua elämää, mitä he ajattelivat ikäistensä lasten elävän. Rahan puutteen takia lapset olivat jääneet joistain asioista paitsi osittain, mutta haastattelujen mukaan mikään haluttu asia ei ollut jäänyt täysin ulkopuolelle heidän elämästään köyhyyden takia. Mietin kuitenkin, että köyhyyden vaikutukset ovat luultavasti psyykkisellä tasolla koettuna enemmän voimavaroja vieviä, kuin voimavaroja tuovia.

Näen lapset aktiivisina yhteiskunnallisina osallistujina ja vaikuttajina. Sain lapsilta mielipiteitä siihen, mitä köyhyydelle heidän mielestään tulisi tehdä. Lasten mielestä köyhyyteen tulisi kiinnittää enemmän huomiota ja ottaa aihe enemmän puheeksi. Tätä kautta voitaisiin asiaan kiinnittää enemmän huomiota ja keksiä keinoja köyhyyden vähentämiseksi. Tämä on yhdensuuntainen ajatus tämän opinnäytetyön tekemisen perusteena. Nostamalla tätä tärkeää aihetta esille luodaan mahdollisuus käydä keskusteluja köyhyydestä ja pyrkiä vaikuttamaan siihen liittyvissä asioissa.

Lapsilla oli myös konkreettisia ehdotuksia köyhyyden vähentämiseksi. Lapset pohtivat muun muassa työllisyyden lisäämisen ja palkan suuruuden vaikutuksia köyhyyden vähentämiseksi. Myös verojen lasku nähtiin yhtenä mahdollisena keinona köyhyyden vähentämiseksi. Lapset olivat haastattelussa hieman epävarmoja siitä, miten köyhyyteen voitaisiin vaikuttaa. Heiltä tuli kuitenkin hyviä ajatuksia, joita myös teoreettisesti esitetään ratkaisuna köyhyyden vähentämiseen. Törrösen (2010, 38.) mukaan työttömyys ja pienet palkat huonontavat lapsiperheiden tilannetta. Lammi-Taskula & Saari (2010, 211) esittävät tuloerojen kasvun saaminen kuriin esimerkiksi verotuksen keinoin sekä lapsiperheille suunnattujen tulonsiirtojen tason selvä nostaminen. Näihin siis puuttumalla voitaisiin vaikuttaa köyhyyden vähentämiseen.

9 POHDINTA

Tämän opinnäytetyön tekeminen on ollut mielenkiintoinen matka. Innostuin lasten köyhyyden kokemusten tutkimisesta heti alkumetreiltä saakka. Kertoessani opinnäytetyön aiheesta olen saanut kuulla monenlaisia kommentteja. Olen saanut kannustavaa palautetta ja moni on osoittanut kiinnostusta tähän aiheeseen. Mutta olen kuullut myös ihmettelyä aiheen valinnasta ja aihetta on kyseenalaistettu jopa sosiaalialan ihmisten osalta. ”Miksi köyhiä muka pitäisi tutkia?” Tämä on pakottanut minutkin pohtimaan

omia motiivejani tehdä opinnäytetyö tästä aiheesta. Mitä pidemmälle työssäni pääsin, sitä merkityksellisemmäksi aiheen itse koin. Aiheen kyseenalaistajat tuntuivat ajattelevan, että Suomessa köyhyys ei ole erityinen asia, jolla olisi jokin erityinen merkitys. Suomessa kaikilla lapsilla on tasavertainen oikeus muun muassa koulutukseen ja julkiseen terveydenhuoltoon vanhempien tuloista riippumatta. Sosiaaliturvan ajateltiin antavan perustoimeentulon kaikille. Monissa maissa asiat eivät ole näiden suhteen yhtä hyvällä mallilla. Mutta näen itse silti, että suomalaisen lapsen köyhyyden kokemuksessa voi olla jotain erityistä ja sen kokemukseen voi liittyä asioita, joita on merkityksellistä tarkastella. Mielestäni lapsen kokemuksen kuuleminen itsessään on jo tärkeää, asiassa kuin asiassa.

Lasten haastatteluiden tekeminen oli antoisaa ja opettavaista. Työni kautta lasten kanssa keskustelu on tuttua ja en jännittänyt juurikaan lasten kohtaamista. Kaikki haastateltavat lapset olivatkin todella mukavia ja yhteistyöhaluisia. Itse haastattelutilanteessa huomasin kuitenkin, että en ollut miettinyt tarpeeksi, miten paljon alkaisin avata lasten vastauksia. Oletin ehkä liikaa, että lapsilta tulisi yhteen kysymykseen monia asioita mieleen. Kun jälkikäteen mietin asiaa, niin totesin haastattelun noudattavan kaavaa, joka toistuu yleensäkin lasten kanssa keskusteluissa esimerkiksi työssäni. Kysyn lapselta jonkin asian, hän vastaa yhden mieleen tulevan asian ja kysyn siitä aiheesta jonkin lisäkysymyksen. Jatkokysymysten avulla tulee useita näkökulmia esille yhdestä asiasta. Nyt jäin haastattelun aikana liikaa miettimään, voinko kysyä eri asioita eri lapsilta vai pitääkö kysymykset olla kaikille samat. Käytin toki lisäkysymyksiäkin, mutta liian varovasti. Toisaalta tämä tutkimus oli luonteeltaan ainutkertaisiin vastauksiin perustuva. Tavoitteena ei ollut saada kysymyksiin ”oikeaa” ja yleisesti pätevää vastausta. Tällä kertaa nämä asiat nousivat esille. Jonain toisena päivänä olisi mahdollisesti tullut esille muita asioita.

Lasten haastatteluista tuli monia merkittäviä asioita esille. Vaikka haastattelujoukko oli pieni, niin samoja asioita nousi esille, jotka myös teorian mukaan olivat merkityksellisiä. Vahvimpana näistä nousivat vaatteiden ja ulkonäön merkitys sekä kavereiden kanssa vietetty aika ja siihen liittyvä käyttörahan määrä. Nämä ovat jollain tasolla tällä hetkellä merkittäviä asioita Suomalaisessa yhteiskunnassa lasten keskuudessa. Joskus tuntuu julmalta, että rahalla saattaa olla nykyään niin suuri merkitys joidenkin lasten elämässä. Mutta tämä asia on myös hyvä tiedostaa, kun ollaan tekemisissä tämän päivän lapsuuttaan elävien lasten kanssa.

Itselle tärkeänä teemana nousi lasten osallisuuden kokemuksen merkitys. Köyhyys voi joiltain osin rajoittaa lapsia osallistumasta niihin asioihin, joita he haluaisivat tehdä. Mannerheimin Lastensuojeluliiton tutkimuksen tulokset painottavat myös tätä. Varattomien perheiden nuoret eivät voi osallistua samanlaisiin asioihin kuin ystävänsä elämänvaiheessa, jossa vanhemmilta irrottautumisen vuoksi ystävät ja kodin ulkopuoliset kokemukset ovat erityisen tärkeitä. Nuorten hyvinvoinnin kannalta osallistuminen olisi merkityksellistä. Osallistumalla nuori voimistaa sosiaalisia suhteitaan. Lisäksi osallistumalla nuori voi toteuttaa itseään, kehittää taitojaan ja saada onnistumisen kokemuksia. Nuoren kehitystä tukevan omaehtoisen suoriutumisen ja aktiivisen toiminnan ei pitäisi aina vaatia rahaa. Vastausten perusteella nuoret kokevat rahan kuitenkin vaikuttavan osallistumiseensa. (MLL 2010, 3.)

Köyhyyteen perehtyminen on avannut paljon omia silmiäni. Köyhyys ei ollut aivan vieras aihe entuudestaan. Mutta paljon opin uuttakin. Kaikki materiaali jota aiheeseen tutustuessa luin, ei päätenyt tähän opinnäytetyöhön. Silmiäni avasivat ehkä eniten ihmisten omat kokemukset, joita luin lehdistä ja internetistä. Köyhyys voi osua lähes kenen tahansa kohdalle. Esimerkiksi sairastuminen tai työttömyys voi nopeastikin muuttaa perheen taloudellista tilannetta. Parin vuoden sisällä uutiset ovat kertoneet leipäjonojen kasvaneen. Tuntuu, että toisaalta hädän ja apua tarvitsevien lisääntyminen on tuonut tullessaan myös avunantajia. Moni järjestö ja vapaaehtoistoiminta on tarjonnut apua köyhyydessä eläville. Köyhyyteen tutustuessa kohtasin myös monia selviytymistarinoita. Monilla ihmisillä on kyky löytää voimavaroja vaikeiltakin tuntuville tilanteille. Olisi mielenkiintoista jatkossa tutkia tarkemmin, miten lapsuudessa koettu köyhyys on vaikuttanut elämään aikuisena.

Tämänkaltaisen tutkimuksen tekeminen oli minulle uutta. Olen erityisen tyytyväinen, että valitsin juuri tämän aiheen. Sain kokemusta tutkimuksen tekemisestä lasten kanssa. Tämä haastaa mielestäni tutkijan pohtimaan erityisen tarkasti tutkimuksen eri vaiheita. Lasten haastatteluihin on syytä paneutua huolella. Eettisiä kysymyksiä on pohdittava tarkasti. Kohtaaminen lasten kanssa on aina erityislaatuinen hetki. Köyhyys aiheena toi mukaan tietyn herkkyyden, oli mietittävä miten asiana esittää lapsille. Omassa työssäni lasten kanssa olen keskustellut lasten kanssa monista kipeistäkin aiheista. Koin, että köyhyydestä puhuminen ei ollut erityisen vaikeaa lasten kanssa. Haastatteluiden jälkeen huomasin kuitenkin, että olisin voinut paljonkin syventää haastatteluja. En ollut riittävän hyvin etukäteen tutustunut teemahaastattelun antamiin

mahdollisuuksiin. Lasten tapaaminen ja haastattelemine toiseen kertaan olisi tuonut myös syvyyttä aiheeseen.

Tutkimuksen tekemisen ajankohta sattui omassa elämässä kohtaan, jossa aikaa ja voimia veivät monet muut asiat. Minulla ei ollut mahdollisuutta paneutua tämän opin­näytetyön tekemiseen niin paljon kuin olisin halunnut. Olisin toivonut voivani syven­tyä teoreettiseen tarkasteluun köyhyydestä vielä paremmin. Apuna olisin voinut käyt­tää kansainvälisiä tutkimuksia. Johtopäätösten tekemiseen olisin kaivannut lisää aikaa, jotta olisin päässyt tutkimaan niitä moniulotteisemmin. Tutkimusta oli ajatuksena tar­kastella fenomenologis-hermeneuttisista lähtökohdista. Tämä tarkastelutapa sopii mie­lestäni juuri tämän tyyppiseen tutkimukseen. Päästäkseni ymmärryksessäni ja tulkin­nassani mahdollisimman pitkälle, olisi ollut hyvä, jos olisin pystynyt useamman ker­ran pohtimaan haastatteluiden sisältöjä ja niiden tuomia merkityksiä. Paljon opin uutta tutkimuksen tekemisestä, mutta parannettavaakin löytyi. Toiveena on jatkossakin päästä tekemään tutkimusta, jossa voisin hyödyntää nyt opittuja taitoja sekä pyrkiä kehittämään vielä tutkijan roolissa.

Vaikka tämän oppinnäytetyön tekeminen onkin loppunut, niin mielenkiinto köyhyyttä kohtaan tulee elämään varmasti myös jatkossa. Konkreettisenä toimena lähdin mukaan paikalliseen vapaaehtoistyöhön, jossa autetaan vähävaraisia lapsiperheitä. Tämän kautta toteutuu oma halu olla auttamassa ja vaikuttamassa köyhien lapsiperheiden elämään. Köyhyyden teoreettista tarkastelua ja tiedon sekä ymmärryksen syventämistä voin onneksi jatkaa tulevaisuudessakin.

LÄHTEET

- Alanen, L. 2009. Johdatus lapsuudentutkimukseen. Teoksessa: Lapsuus, lapsuuden instituutiot ja lasten toiminta. Toim. Alanen, L. & Karila, K. Tampere: Vastapaino.
- Bardy, M. 2011. Lapsuus, aikuisuus ja yhteiskunta. Teoksessa: Lastensuojelun ytimessä. Toim. Bardy, M. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki.
- Bardy, M. 2009. Hyvinvoinnin ulottuvuudet – perheen ja yhteiskunnan suhteissa. Teoksessa: Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. Lammi-Taskula, J., Karvonen, S. & Ahlström S. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino.
- Erkkilä, R. 2009. Narratiivinen kokemuksen tutkiminen: koettu paikka, tarina ja kuvaus. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Toim. Perttula, J. & Lomaa, T. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Eskola, J. & Suoranta, J. 1999. Johdatus laadulliseen tutkimukseen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Eskola, J. & Vastamäki, J. 2007. Teemahaastattelu: opit ja opetukset. Teoksessa: Ikunoita tutkimusmetodeihin 1. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. Juva: PS-kustannus.
- Estola, E., Kaunisto, S-L., Keksi-Filppula, U., Syrjälä, L. & Uitto, M. 2007. Lupa puhua. Juva: PS-kustannus.
- Hakovirta, M. & Rantalaiho, M. 2012. Taloudellinen eriarvoisuus lasten arjessa. Sosiaali- ja tervysturvan tutkimuksia 124. Kelan tutkimusosasto. Helsinki. Saatavissa: <https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/37848/Tutkimuksia124.pdf?sequence=1> [viitattu 15.1.2013]
- Hirsjärvi, S., Remes, P. & Sajavaara, P. 2007. Tutki ja kirjoita. Helsinki: Tammi.
- Hurtig, J. 2006. Lasten tieto sosiaalityön haasteena. Teoksessa: Lapset ja sosiaalityö: kohtaamisia, menetelmiä ja tiedon uudelleen arviointia. Toim. Forsberg, H., Ritala-Koskinen, A. & Törrönen, M. Juva: PS-kustannus.

- Hämäläinen, U. & Kangas, O. 2010. Lasten, nuorten ja perheiden tarkastelua. Teoksessa: Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, U. & Kangas, O. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Jäntti, M. 2010. Lapsiköyhyydestä Suomessa. Teoksessa: Perhepiirissä. Toim. Hämäläinen, U. & Kangas, O. Kelan tutkimusosasto. Helsinki.
- Kananen, J. 2008. KVALI. Kvalitatiivisen tutkimuksen teoria ja käytänteet. Jyväskylä: Jyväskylän yliopistopaino.
- Karlsson, L. 2010. Lapsinäkökulmainen tutkimus ja aineiston tuottaminen. Teoksessa: Missä lapsuutta tehdään? Toim. Kallio, K-P., Ritala-Koskinen, A. & Rutanen, N. Nuorisotutkimusseura, julkaisuja 105.
- Koho, A. 2010. Köyhyyden vastainen teemavuosi haluaa vaikuttaa asenteisiin. Tiimi-lehti 3-4/2010. S.7-9.
- Krok, S. 2012. Yksinhuoltajaäitien köyhyydessä selviytymisen strategiat. Teoksessa: Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Toim. Forssen, K., Roivainen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. UNIPress.
- Kyrönlampi-Kylmänen, T. 2007. Arki lapsen kokemana - Eksistentiaalis-fenomenologinen haastattelututkimus. Rovaniemi: Lapin yliopisto.
- Lapsiköyhyys on Suomessa kasvussa. Terveiden ja hyvinvoinninlaitoksen internetsivut. Saatavissa:
http://www.thl.fi/fi_FI/web/fi/tutkimus/hankkeet/stop_koyhyys/nakokulmia/lapsikoyhyys_on_suomessa_kasvussa [viitattu 20.10.2012]
- Lagerspetz, E. 2011. Hyvinvoinnin filosofia. Teoksessa: Hyvinvointi. Suomalaisen yhteiskunnan perusta. Toim. Saari, J. Glauco Helsinki University Press. OY Yliopistokustannus.
- Laine, T. 2010. Miten kokemusta voidaan tutkia? Fenomenologinen näkökulma. Teoksessa: Ikkunoita tutkimusmetodeihin 2. Toim. Aaltola, J. & Valli, R. PS-kustannus.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2008. Huoli vanhempana jaksamisesta. Teoksessa: Suomalaisten hyvinvointi 2008. Toim. Moisio, P., Karvonen, S., Simpura, J. & Heikkilä, M. Stakes. Helsinki.

Lammi-Taskula, J. & Salmi, M. 2010. Lapsiperheiden toimeentulo lamasta lamaan. Teoksessa: Suomalaisten hyvinvointi 2010. Toim. Varhama, M., Moisio, P. & Karvonen, S. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopistopaino.

Lehtomaa, M. 2009. Fenomenologinen kokemuksen tutkimus: haastattelu, analyysi ja ymmärtäminen. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Toim. Perttula, J. & Latomaa, T. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

MLL. 2010. Nuorten kokemuksia perheen taloudellisesta tilanteesta. Mannerheimin Lastensuojeluliitto. Saatavissa: <http://mll-fi-bin.directo.fi/@Bin/6b64d29e9d89cc61d88f23cf823730a3/1364915909/application/pdf/13132260/Nuorten%20kokemuksia%20perheen%20taloudellisesta%20tilanteesta%20LOW%20RES.pdf> [viitattu 15.10.2012]

Moisio, P. 2008. Köyhyyden ja toimeentulo-ongelmien kehitys. Teoksessa: Suomalaisten hyvinvointi 2008. Toim. Moisio, P., Karvonen, S., Simpura, J. & Heikkilä, M. Stakes. Helsinki.

Mäkinen, O. 2006. Tutkimusetiikan ABC. Helsinki: Tammi.

Nieminen, L. 2010. Lasten ja nuorten tutkimus: oikeudellinen tarkastelu. Teoksessa: Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Toim. Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. Nuorisotutkimusseura ry.

Perttula, J. 2009. Kokemus ja kokemuksen tutkimus: fenomenologisen erityistieteen tieteenteoria. Teoksessa: Kokemuksen tutkimus. Merkitys – tulkinta – ymmärtäminen. Toim. Perttula, J. & Latomaa, T. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.

Pienperheyhdistyksen vuosikertomus 2011. Pienperheyhdistys ry.

Roivainen, I. & Jalonen, J. 2012. Köyhyys, palvelujärjestelmä ja yksinhuoltajanaisten kokemukset. Teoksessa: Kohtaako sosiaalityö köyhyyden? Sosiaalityön tutkimuksen vuosikirja 2011. Toim. Forssen, K., Roivanen, I., Ylinen, S. & Heinonen, J. UNIPress.

Salmi, M., Sauli, H. & Lammi-Tastula, J. 2009. Lapsiperheiden toimeentulo. Teoksessa: Lapsiperheiden hyvinvointi 2009. Toim. Lammi-Tastula, J., Karvonen, S. & Ahlström S. Terveiden ja hyvinvoinnin laitos. Helsinki: Yliopiston kirjapaino.

Strandell, H. 2010. Etnografinen kenttätyö: lasten kohtaamisen eettisiä ulottuvuuksia. Teoksessa: Lasten ja nuorten tutkimuksen etiikka. Toim. Lagström, H., Pösö, T., Rutanen, N. & Vehkalahti, K. Nuorisotutkimusseura ry.

Törrönen, M. 2010. Lapsuuden elinolot ja hyvinvoinnin edellytykset. Teoksessa Voimaannuttavat suhteet perhekuntoutuksessa. Toim. Törrönen, m. & Pärna, K. Mannerheimin lastensuojeluliiton lasten ja nuorten kuntoutussäätiö. Bookwell Oy. Porvoo.

Vikman, E. 2009. Lasten kerronta ja sen merkitys. Narratiivinen tutkimus lasten ja kriisikeskuksen työntekijän välisistä keskusteluista. Kaakkois-Suomen sosiaalialan osaamiskeskuksen julkaisuja A.7:2009. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntapolitiikan laitos.

Vilkka, H. 2007. Tutki ja kehitä. Helsinki: Tammi.

HAASTATTELUKYSYMYKSET

Esittely; haastatteliija kertoo itsestään ja haastattelusta, lapsi saa kertoa itsestään.

Mitä köyhyys mielestäsi tarkoittaa?

Onko sinulla omia kokemuksia köyhyydestä?

Miten köyhyys on vaikuttanut sinun elämään?

(Tarkentavat kysymykset, jos ei tule vastauksessa: kotona, koulussa, vapaa-aikana)

Miten köyhyys on vaikuttanut perheesi elämään?

Onko köyhyys vaatinut selviytymiskeinoja? Millaisia selviytymiskeinoja olet käyttänyt?

Haluatko kertoa jonkin tarinan omasta elämästäsi, jossa köyhyys on tullut esille?

Mitä sinun mielestäsi köyhyydelle pitäisi tehdä (Suomessa/yhteiskunnassa)?

Millaisia haaveita sinulla on tulevaisuuden suhteen?

LUPA HAASTATTELUIDEN TEKEMISEEN

Opiskelen Kymenlaakson Ammattikorkeakoulussa Sosionomi (ylempi AMK) tutkintoa. Olen tekemässä opintoihin liittyvää opinnäytetyötä (30op) Opinnäytetyön aiheena on lapsen kokemus köyhyydestä. Tarkoitukseni on haastatella lapsia ja kysyä heidän omia kokemuksiaan köyhyydestä.

Tätä työtä varten, pyydän lupaa tehdä yhteistyötä Lapsilisä-projektin kanssa. Toivon saavani haastateltavat lapset projektin kautta.

Vanhemmilta kysytään kirjallinen lupa haastatteluiden tekemiseen. Haastattelussa saamiani tietoja tulen käsittelemään luottamuksellisesti ja käytän niitä vain tämän tutkimuksen toteuttamiseen. Tutkimukseen osallistuvien nimiä ei tulla mainitsemaan opinnäytetyössä (lapsen ikä mainitaan). Työssä tulee esille, että haastattelut on tehty yhteistyössä Lapsilisä-projektin kanssa. Valmiit työt on tapana julkaista ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden verkkosivuilla (tämä voidaan jättää tekemättä, jos joku vanhemmista / lapsista niin toivoo).

Toivon vahvistusta lupaanne tällä lomakkeella. Vastaan mielelläni kysymyksiin, jotka liittyvät tutkimuksen toteuttamiseen. Minuun voi olla yhteydessä puhelimen tai sähköpostin välityksellä. Luvan liitteenä on lähetetty tutkimussuunnitelma.

Terveisin,

Leena Jaakkola

Myönnän luvan tutkimuksen toteuttamiseen X

En myönnä lupaa tutkimuksen toteuttamiseen _____

Paikka ja aika Helsinki 18.9.2012

Allekirjoitus J. Turtiainen
JUHA TURTIAINEN
TOIMINNAN JOHTAJA

Hyvät vanhemmat!

Opiskelen Kymenlaakson Ammattikorkeakoulussa Sosionomi (ylempi AMK) tutkintoa. Olen teke-
mässä opintoihin liittyvää opinnäytetyötä. Sen aiheena on lapsen kokemus köyhyydestä. Teen opin-
näytetyötä yhteistyössä Lapsilisä-projektin kanssa. Tarkoitukseni on haastatella lapsia ja kysyä
heidän kokemuksiaan köyhyydestä.

Tätä työtä varten, pyydän lupaa haastatella lastanne. Haastattelussa saamiani tietoja tulen käsittele-
mään luottamuksellisesti ja käytän niitä vain tämän tutkimuksen toteuttamiseen. Tutkimukseen
osallistuvien nimiä ei tulla mainitsemaan opinnäytetyössä (lapsen ikä mainitaan). Työssä tulee esil-
le, että haastattelut on tehty yhteistyössä Lapsilisä-projektin kanssa. Valmiit työt on tapana julkaista
ammattikorkeakoulujen opinnäytetöiden verkkosivuilla (tämä voidaan jättää tekemättä, jos joku
vanhemmista / lapsista niin toivoo).

Toivon vahvistusta lupaanne tällä lomakkeella. Vastaan mielelläni kysymyksiin, jotka liittyvät tut-
kimuksen toteuttamiseen. Minuun voi olla yhteydessä puhelimen tai sähköpostin välityksellä.

Voitte palauttaa luvan Lapsilisä-projektin työntekijöille 1.10.2012 mennessä.

Kiitos yhteistyöstä!

Terveisin,

Leena Jaakkola

Suostun, että lastani haastatellaan _____

En suostu, että lastani haastatellaan _____

Lapsen nimi _____

Vanhemman allekirjoitus _____